

אנשים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית באוכלוסייה הערבית בישראל: עמדות וסיכויי ההשתלבות בחברה

ד"ר ח'אלד אבו עסבה

מוחמד אבו נסרה

מכללת אלקאסמי- מכללה אקדמית לחינוך

מחקר זה נערך בסיוע מענק מחקר מקרן שלם
הקרן לפיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית ברשויות
המקומיות

2014

קרן שלם/ 110/2014

תוכן עניינים

עמוד

4	תקציר בעברית
6	תקציר בערבית.....
8	רשימת לוחות
9	רשימת תרשימים
10	1. מבוא
12	2. סקירת ספרות
13	2.1 עמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית וכלפי השתלבותם בקהילה
	2.2 עמדות והשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומשפחותיהם בחברה
16	הערבית בישראל
18	3. שיטת המחקר
16	3.1 מדגם המחקר
19	3.2 כלי המחקר
20	3.3 שיטת הניתוח
21	3.4 הליך המחקר
22	4. ממצאים
	4.1 עמדות החברה הערבית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, משפחותיהם
22	ומהשתלבותם בקהילה
	4.2 הבדלים בעמדות המשפחות הערביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית,
25	משפחותיהם ומהשתלבותם בקהילה
	4.3 המאפיינים הדמוגרפיים והשפעותיהם על העמדות מבעלי מוגבלות שכלית
	התפתחותית ומהשתלבותם בקהילה, ומהעמדות ממשפחות לילדים עם מוגבלות
26	שכלית התפתחותית והשתלבותם בקהילה
35	5. דיון וניתוח
40	6. סיכום, המלצות ומסקנות
41	7. השלכות היישומיות של המחקר
41	8. פורום/רשימת אנשי מקצוע ושטח להם יוצגו תוצאות המחקר

42	 9. המלצות למחקרי המשך
43	 ביבליוגרפיה
49	 נספחי המחקר
39	 נספח 1 : שאלון למשפחות עם ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית
56	 נספח 2 : שאלון למשפחות של ילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית
62	 נספח 1 : שאלון למשפחות עם ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית (עברית)
69	 נספח 2 : שאלון למשפחות של ילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית (עברית)
76	 Abstrac

תקציר בעברית

מעטים המחקרים שהתייחסו לנושא של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחברה הערבית בישראל ומעמדם החברתי. וזאת בשל המחסור במשאבים והשירותים לטיפול באוכלוסייה זו, התעלמות שירותי הרווחה מצרכיהם, חוסר המודעות בחברה הערבית לצרכיהם המיוחדים והטיפול בהם והסתרתם מעיני החברה בשל הסטיגמה החברתית השלילית. המחקר הנוכחי הינו מחקר פורץ דרך הבוחן את עמדות החברה הערבית בישראל מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, ממשפחותיהם ומהשתלבותם בקהילה.

במחקר השתתפו 314 משפחות ערביות מצפון ומרכז הארץ: 161 משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ו- 153 משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית. המחקר התבסס על שאלון כמותי שפותח לצורכי המחקר הכולל את המשתנים הבאים: עמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית (A.T.D.P- Attitude Toward Disabled Persons Scale), עמדות כלפי השתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה (CLAS-MR- The Community Living Attitude Scale, Mental Retardation Form), עמדות כלפי משפחות עם מוגבלות שכלית התפתחותית, ומשתנים דמוגרפיים (מגדר, גיל, ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, השכלה, מצב סוציו-אקונומי ורמת דתיות).

ממצאי המחקר מלמדים כי החברה הערבית נושאת בעמדות חיוביות בינוניות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. החברה הערבית תומכת במידה בינונית בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהם בתחומי החיים השונים ובזכותם להביע את דעתם בהחלטות וקביעת מדיניות המשפיעות על חייהם; תוך התנגדות להדרתם מהקהילה. יחד עם זאת, החברה הערבית תומכת במידה רבה בצורך להשגיח ולהגן על בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחיי היומיום. ועוד, ממצאי המחקר הצביעו כי החברה הערבית מחזיקה בעמדות חיוביות בינוניות ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. הממצאים מורים על תמיכה בינונית-גבוהה בזכויותיהן של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהן בתחומי

החיים השונים, תמיכה נמוכה ברצון להתרחק ולהימנע ממגע עם משפחות אלו או הדרתן מהקהילה.

כמו כן, ממצאי המחקר מלמדים כי משפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מחזיקות בעמדות חיוביות יותר מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מאשר משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית. משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית נמנעות מלהיות במגע עם משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית יותר מאשר משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. לעומת זאת, משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית תומכות במשפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, בזכיותיהן ובמימושן בפועל יותר ממשפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית.

זאת ועוד, ממצאי המחקר הצביעו כי משפחות משכילות, בעלות מצב סוציו-אקונומי גבוה ונשים מחזיקות בעמדות חיוביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ממשפחותיהם ומהשתלבותם בקהילה.

לסיכום, השוואת ממצאי המחקר עם ממצאיהם של מחקרים קודמים בתחום מלמדים על שינוי בעמדות האוכלוסייה הערבית כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, מעמדות שליליות לעמדות חיוביות-בינוניות. למרות שינוי חיובי זה, אלא שעדיין אין בו מספיק, ויש לחתור להעלות את הנושא לשיח הציבורי של החברה הערבית, ולפעול למען קידום מעמדם החברתי של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומשפחותיהם ושילובם בקהילה. אנו תקווה כי ממצאי המחקר והמלצותיו יצליחו לעורר דיון חברתי ער סביב הנושא ולספק כלים ואסטרטגיות לקובעי המדיניות והעוסקים במלאכות הטיפול להתוויית מדיניות ופיתוח כלים לתמיכה בבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומשפחותיהם ולסייע בהשתלבותם בקהילה.

مُلَخَّص

أبحاث قليلة تناولت موضوع محدودِي الذهنِيَة التطوريَة ووضعهم الاجتماعي في المجتمع العربي في إسرائيل. وهذا ناتج عن النقص في الموارد والخدمات العلاجية لهذه الفئة السكانية، وتجاهل الخدمات الاجتماعية لاحتياجاتهم، وانعدام الوعي في المجتمع العربي للاحتياجات الخاصة لهذه الفئة وعلاجها، وإخفاؤها عن أعين المجتمع وذلك بسبب الوصمة الاجتماعية السلبية. هذا البحث هو بحث رائد يفحص مواقف المجتمع العربي في إسرائيل من محدودِي الذهنِيَة التطوريَة، ومن عائلاتهم وإمكانية دمجهم في المجتمع.

شمل البحث 314 أسرة عربية من شمال ومركز البلاد: 161 أسرة لأولاد محدودِي الذهنِيَة التطوريَة و153 أسرة لأولاد من غير محدودِي الذهنِيَة التطوريَة. اعتمدت الدراسة على استبيان كمّي الذي طُوّر من أجل هذا البحث، وقد تضمّن المتغيرات التالية: مواقف اتجاه محدودِي الذهنِيَة التطوريَة (A.T.D.P- Attitude Toward Disabled Persons Scale)، مواقف من دمج محدودِي العقلية الذهنِيَة في المجتمع (Attitude Scale, Mental Retardation Form) (CLAS-MR- The Community Living)، مواقف اتجاه أسر مع محدودية ذهنية تطورية، ومتغيرات ديموغرافية (الجنس، العمر، أطفال ذوي محدودية ذهنية تطورية، التعليم، الوضع الاجتماعي-الاقتصادي، ومستوى التدين).

أظهرت نتائج البحث بأن لدى المجتمع العربي مواقف إيجابية متوسطة اتجاه محدودِي الذهنِيَة التطوريَة. المجتمع العربي يدعم بصورة متوسطة ممارسة ذوي المحدودية الذهنية التطورية حقهم في مجالات الحياة المختلفة وحقهم في التعبير عن رأيهم في اتخاذ القرارات وتحديد السياسة التي تؤثر على حياتهم؛ من خلال معارضة استبعادهم عن المجتمع. مع ذلك، فإن المجتمع العربي يدعم بدرجة كبيرة ضرورة الاعتناء بمحدودي الذهنِيَة التطوريَة وحمايتهم في الحياة اليومية. علاوة على ذلك، أظهرت نتائج البحث بأن المجتمع العربي لديه مواقف إيجابية متوسطة من أسر أطفال محدودِي الذهنِيَة التطوريَة. تشير النتائج إلى دعم متوسط- عال بممارسة أسر الأطفال

محدودي الذهنية التطورية حقوقهم في مجالات الحياة المختلفة، دعم قليل في الرغبة بالابتعاد وعدم التواصل مع هذه العائلات وابعادهم عن المجتمع.

بالإضافة إلى ذلك، أظهرت نتائج البحث أن أسر الأطفال محدودي الذهنية التطورية تتمسك بمواقف إيجابية من ذوي المحدودية الذهنية التطورية أكثر من أسر الأطفال غير محدودي الذهنية التطورية. أسر لأطفال غير محدودي الذهنية تتمتع من التواصل مع أسر لأطفال محدودي الذهنية التطورية أكثر من أسر أطفال محدودي الذهنية التطورية. رغم ذلك، أسر الأطفال غير محدودي الذهنية التطورية تدعم ممارسة أسر الأطفال محدودي الذهنية التطورية لحقوقهم أكثر من أسر الأطفال محدودي الذهنية التطورية.

علاوة على ذلك، أظهرت نتائج البحث بأن الأسر المتعلمة، ذات وضع اجتماعي-اقتصادي عال، والنساء لديهم مواقف إيجابية من محدودي الذهنية التطورية ودمجهم في المجتمع.

للتلخيص، مقارنة نتائج البحث مع نتائج أبحاث سابقة تشير إلى وجود تغيير في مواقف المواطنين العرب اتجاه محدودي الذهنية التطورية من مواقف سلبية إلى مواقف إيجابية-متوسطة. رغم هذا التغيير الإيجابي، إلا أنه غير كاف، ويجب السعي لرفع هذا الموضوع للنقاش الجماهيري في المجتمع العربي، والعمل من أجل تطوير المكانة الاجتماعية لمحدودي الذهنية التطورية وعائلاتهم ودمجهم في المجتمع. نأمل بأن تعمل نتائج البحث وتوصياته في تحفيز النقاش الجماهيري الواعي حول هذا الموضوع وتوفير الأدوات والاستراتيجيات لوضعي السياسة والعاملين في مهنة الرعاية المشاركة في صنع السياسة وتطوير الأدوات لدعم محدودي الذهنية التطورية والمساعدة بدمجهم في المجتمع.

רשימת לוחות

עמוד	לוח
	לוח 1. התפלגות משתני הרקע של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ומשפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית
16	
	לוח 2. מדגם המחקר לפי יישוב, גודל יישוב ואזור גיאוגרפי
17	
	לוח 3. ממוצעים, סטיות תקן וערכי t למדגמים לא מזווגים לבדיקת ההבדלים במשתני המחקר בין משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית למשפחות ילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית
23	
	לוח 4. הבדלים בעמדות משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לפי המאפיינים הדמוגרפיים
24	
	לוח 5. הבדלים בעמדות משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)
26	
	לוח 6. הבדלים בעמדות משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)
27	
	לוח 7. הבדלים בעמדות משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)
29	
	לוח 8. הבדלים בעמדות משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)
30	

לוח 9. הבדלים בעמדות משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ומהשתלבותן בקהילה לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)..... 32

רשימת תרשימים

תרשים	עמוד
תרשים 1. עמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית (דירוג 1-6)	20
תרשים 2. עמדות מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה (דירוג 1-6) .	21
תרשים 3. עמדות ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית והשתלבותן בקהילה	22

1. מבוא

בשנים האחרונות גוברת ההתעניינות בעמדות הציבור כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, וזאת כחלק מההכרה הרווחת אודות הצורך בהענקת הזדמנות לאוכלוסייה זו לחיות ולהשתלב בקהילה ברמה החברתית והכלכלית. עד לאחרונה התפיסה הרווחת ראתה כי מקומם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית הוא המסגרות המוגנות והסגורות. תפיסה זו קיבלה תפנית, במיוחד שהחלו לעלות קריאות לשילובם במערך המגורים הקהילתי, בין אם מעונות פנימייה, הוסטלים או דירות בקהילה, וזאת בכדי לסייע להם בניהול חיים עצמאיים בקהילה, להגיע לעצמאות המרבית ולמימוש של איכות חיים, ושילוב בקהילה ובשירותים הניתנים לכל האזרחים, ואף ניצול זכויותיו האזרחיות כולל; הזכות לעבוד, לקבל חינוך ולחיות בתנאי חיים נורמטיביים (אבו שקארה, 2010; מזאוי-מרגייה, 2001).

ניתן להתרשם מהתעניינות הולכת וגוברת בעמדות החברה מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומהשתלבותם בקהילה, במיוחד בצל השינוי שחל בתפיסת האנשים אודות זכותם של בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית לחיות בכבוד ובאופן לא מגביל בחברה. אלקרינאוי וסלונים-נבו (2009), מציעים לבחון את נושא המוגבלות השכלית התפתחותית משלוש נקודות מבט: הראשונה, מנקודת מבטו של בעל המוגבלות שהכלית התפתחותית, השנייה, מנקודת המבט של משפחת בעל המוגבלות השכלית התפתחותית, ולבסוף מנקודת מבטה של החברה.

העמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית באוכלוסייה הערבית ומשפחתם והשתלבותם בחברה כמעט ולא זכו להתייחסות מספקת בהשוואה לחשיבותה (אבו שקארה, 2010; אלקרינאוי וסלונים-נבו, 2009; גרנצקי, 2004; מזאוי-מרגייה, 2001). אלקרינאוי וסלונים-נבו (2009), בחנו לראשונה את תפיסת בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית בחברה הבדואית, והשפעת תפיסה זו על דימויה ותפקודה של המשפחה. מזאוי-מרגייה (2001), בחנה את עמדות אנשי צוות בתחום השיקום מהשתלבותם של בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית בקהילה. גרנצקי (2004), בחן את גישתן של המשפחות הערביות לקבלת הילד עם הלכות הקוגניטיבית, תוך השוואה עם גישתן של המשפחות היהודיות. אבו שקארה (2010), התמקדה בעמדות ההורים הערביים מקבלת הילד עם הלכות הקוגניטיבית והמעבר שלו לדיור עצמאי בקהילה.

על רקע המחסור במחקרים הבוחנים את נושא המוגבלות השכלית התפתחותית באוכלוסייה הערבית והעמדות כלפי אוכלוסייה זו, מטרתו של מחקר זה היא לספק מענה למחסור במידע מסוג זה, תוך בחינת שלוש סוגיות מרכזיות הקשורות בנושא:

- א. בחינת עמדות האוכלוסייה הערבית בישראל כלפי אנשים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית.
 - ב. בדיקת הדימוי שמייחסת האוכלוסייה הערבית למשפחות עם מוגבלות שכלית התפתחותית.
 - ג. בחינת העמדות כלפי השתלבותם של בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית בקהילה.
- המחקר בחן את שלוש הסוגיות תוך השוואה בין עמדות של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (קלה, בינונית, וקשה) למשפחות עם ילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית. בנוסף, לבחינת השפעת המאפיינים הדמוגרפיים של המשפחות (הורים) על עמדותיהם מהסוגיות הנחקרות.

2. סקירת ספרות

מחקרים אחדים בחנו את תופעת המוגבלות השכלית ההתפתחותית, אלא שעד היום אין הגדרה אחידה המוסכמת על החוקרים (אלקרינאוי וסלונים-נבו, 2009; מזאוי-מרגייה, 2001). יש המתייחסים לתופעת המוגבלות השכלית התפתחותית כאל מחלה רפואית כרונית, שלא ניתן להחלים ממנה. אחרים מתייחסים אליה כאל בעיה חברתית, אנשים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מוגדרים כאנשים הסוטים מהערכים והנורמות החברתיות של החברה (Allen & Allen, 1995; Dykens, 2006; Knight, 2010; Luckasson et al., 2002; Schalock et al., 2007; Simpson, 1996; Szymanski & King, 1999).

בהקשר הישראלי ולפי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התשנ"ח, 1998) אדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית מוגדר כ- "אדם עם לקות פיזית, נפשית או שכלית לרבות קוגניטיבית, קבועה או זמנית, אשר בִּשְׁלָה מוגבל תפקודו באופן מהותי בתחום אחד או יותר מתחומי החיים העיקריים". כיום נוטים אנשי המקצוע להחליף את המושג המקובל בציבור "פיגור שכלי", במושג "לקות אינטלקטואלית" או "לקות שכלית" (Coren et al., 2010). כמו כן, יש לציין שב-17 ביוני 2012 קיבל שר הרווחה והשירותים החברתיים, את המלצת הצוות לבדיקת שם חלופי למונח "פיגור שכלי", להחליף באופן רשמי את המונח "פיגור שכלי" במונח "מוגבלות שכלית התפתחותית" (עיתון ארץ, 12.6.1012).

המוגבלות השכלית התפתחותית מחולקת לארבע רמות, חלוקה זו מושפעת מרמת הלמידה, היכולת האינטלקטואלית, ורמת התמיכה אליה זקוק בעל המוגבלות השכלית התפתחותית. (1). מוגבלות שכלית התפתחותית קלה- אנשים בעלי יכולת למידה, ותפקוד אינטלקטואלי הנופל מהממוצע (מנת משכל 55-69). (2). מוגבלות שכלית התפתחותית בינונית- אנשים בעלי יכולת למידה ותפקוד אינטלקטואלי הנמוך בהרבה מהממוצע (מנת משכל 40-54), אולם תפקודם נתון לשיפור באמצעות תכניות לימוד מיוחדות. (3). מוגבלות שכלית התפתחותית קשה- אנשים בעלי יכולת למידה ותפקוד אינטלקטואלי פגוע למדי (מנת משכל 30-39). (4). מוגבלות שכלית התפתחותית עמוקה- אנשים בעלי יכולת למידה ותפקוד אינטלקטואלי הפגוע ביותר, אנשים אלה מתפקדים הודות לעזרתם של אנשים אחרים (אלקרינאוי וסלונים-נבו, 2009).

2.1 עמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית וכלפי השתלבותם בקהילה

החברה מייחסת תפיסה שלילית לבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, בנוסף לתפיסתם כמעוררי רחמים, נזקקי תמיכה וכנחותים (Finger, 1994; Goreczny, Bender, Caruso & Feinstein, 2010; Ouellette-Kuntz, Burge, Brown & Arsenault, 2011). תפיסה שלילית זו, הינה קשה יותר בקרב האוכלוסייה הצעירה (Krajewski & Flaherty, 2000; Harper & Peterson, 2001). התפיסות השליליות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית נרכשות במהלך תהליך החברות (Link, Struening, Neese-Todd, Asmussen & Phelan, 2001). תפיסות ועמדות אלו מניחות כי, החברה תדחה אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית; כחבר, כעובד, כשכן או כבן זוג, ותתייחס אליהם בחוסר כבוד ואמינות. אי-לכך האנשים מפתחים עמדות שליליות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. עמדות אלה משפיעות בשלילה על האנשים הסובלים ממוגבלות שכלית התפתחותית, במיוחד שעמדות אלה משמשות אותם למטרות של הערכה עצמית, כלומר בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית מפחיתים מערכם העצמי ואף מתייגים את עצמם וזאת על ידי העמדות שרכשו בתהליך החברות (Link et al., 2001).

מזאוי-מרגייה (2001), התייחסה לחמש קבוצות של משתנים המשפיעים על העמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית וכלפי השתלבותם בחברה: (1) מאפיינים סוציו-דמוגרפיים - גיל, מין, השכלה. (2) התרבות החברתית. (3) המגע עם אוכלוסיית המוגבלים שכלית התפתחותית. (4) הידע כלפי אוכלוסיית המוגבלים שכלית התפתחותית. (5) הסוציאליזציה החברתית.

מאפיינים סוציו-דמוגרפיים

לגיל האדם ומידת בשלות עמדותיו כלפי הזולת השפעה מכרעת כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. ילדים בגיל ההתבגרות שעדיין לא גבשו עמדות משלהם, והם מושפעים מעמדותיהם של הוריהם, נושאים עמדות שליליות יותר כלפי אנשים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מאשר המבוגרים (ניסים, 1997). במחקרו של הוזמי (1997) והארביר ופיטרסון (Harper & Peterson, 2001), נמצא כי אנשים מבוגרים מגלים עמדות חיוביות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית והשתלבותם בחברה יותר מאשר הצעירים. ממצא סותר התקבל במחקרו של גורסוני ועמיתיו

(Goreczny et al., 2011), שנערך במדינת פנסילבניה. מאפיין נוסף המשפיע על העמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית הוא המין (נסים, 1997; Ten-; Goreczny et al., 2011; Klooster, Dannenberg, Taal, Burger & Rasker, 2009). המחקרים מצביעים כי לנשים עמדות חיוביות יותר כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מאשר הגברים. פערים אלה מושפעים מהתכונות האישיות של שני המינים; הנשים בדרך כלל מאופיינות ברצון לשיתוף פעולה, דאגה לאחרים, אמפתיה, תלות הדדית ושמירה על מערכות יחסים טובות עם האחרים. לעומת זאת, הגברים מאופיינים באוטונומיה, בהישגיות. אשר לרמת ההשכלה, המחקרים שבחנו את השפעת רמת ההשכלה על העמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית הגיעו לממצאים סותרים. מחקרים אחדים הצביעו על קשר חיובי בין רמת ההשכלה לבין העמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית; כך שאנשים משכילים מחזיקים בעמדות יותר חיוביות מאשר אנשים לא משכילים (מזאוי-מרגייה, 2001; Cottwald, 1970; Ouellette-Kuntz et al., 2010). ממצאים סותרים התקבלו במחקרם של גוטליב וקורמן (Gottlieb & Corman, 1975).

התרבות החברתית

המעמד החברתי של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, והעמדות כלפיהם מושפעים מהערכים החברתיים המושרשים בחברה כלפי אנשים חריגים (Tervo, Palmer & Redinius, 2004). במחקר בין תרבותי שהשווה את עמדות אנשי צוות בתחום השיקום מארצות הברית לבין עמיתיהם מישראל (Henry, Duvdevany, Keys, & Balcazar, 2004), נמצא כי אנשי הצוות האמריקאים הצביעו על עמדות חיוביות, העצמה ותמיכה גבוהים יותר מאשר אנשי הצוות הישראליים. במחקר בין תרבותי נוסף, שערכו פלוריאן וקאטז (Florian, & Katz, 1986), שבחן את השפעת התפיסות והערכים התרבותיים בישראל על העמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, עולה כי בקרב יהודים אשכנזים, בעלי תרבות מערבית, יש להם עמדות חיוביות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית יותר מאשר יהודים ממוצא מזרחי והערבים הרואים במחלות אלה כעונש מהשמיים. ממצא סותר התקבל במחקרם של ויסטברוק, ליקי ובינאי (Westbrok, Legge & Pennay, 1993), לפיו התפיסות והעמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית אינן נבדלות בין חברות מערביות (גרמניה, אוסטרליה, איטליה) לבין חברות מזרחיות (מדינות ערב).

המגע עם אוכלוסיית בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית

גישת המגע (Contact), מייחסת השפעה די מרכזית למגע ויחסי הגומלין עם בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית על העמדות כלפיהם (Carter, Hughes, Copeland & Breen, 2001). השפעה זו הינה תוצאה של ההיכרות עם האדם, התעוררות חשיבה, רגשות והתנהגויות שונים. מחקרים אחדים בחנו את השפעה המגע והמפגש המשותף עם בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית על העמדות כלפיהם, המחקרים מלמדים על השפעה חיובית של המגע וההיכרות עם בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית לבין היחס כלפיהם (Krajewski & Flaherty, 2000; Ouellette-Kuntz et al., 2009; Sandieson, 2002; Stachura & Garven, 2007; Ten-Klooster et al., 2009).

הידע כלפי אוכלוסיית בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית

גורם משפיע נוסף על מהות העמדות מאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, הידע כלפי אוכלוסייה זו. הקניית הידע בתחום המוגבלות השכלית התפתחותית משפיע לחיוב על עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (Donaldson, Helmstetter, Donaldson & West, 2004; Yazbeck, McVilly & Parmenter, 1994). מחקרים אחדים הצביעו על קשר חיובי בין הידע כלפי מוגבלות שכלית התפתחותית לבין העמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (Donaldson et al., 1994; Yazbeck et al., 2004). פישר, ביומביאן וסאקס (Fisher, Pumpian & Sax, 1998), סבורים כי למקור הידע השפעה לא מעטה על מהות השינוי, כך שככול שמקור הידע מהימן יותר כך ההשפעה תהיה חיובית יותר.

הסוציאליזציה החברתית

לסביבה החברתית של הילדים ובמיוחד ההורים השפעה מכרעת על עמדותיו כלפי אנשים מוגבלים בכלל וכלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בפרט. במחקרה של קנדל-גרוס (1987), נמצא קשר חיובי בין עמדות ההורים מאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לבין עמדות הבנים מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, כך שילדי הורים המחזיקים עמדות חיוביות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית מפתחים גם הם עמדות חיוביות כלפי אוכלוסייה זו.

2.2 עמדות והשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומשפחותיהם בחברה

הערבית בישראל

עד לאחרונה, התעלמה החברה הערבית בישראל מהדיון בסוגיית בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית, וזאת בשל המחסור במשאבים והשירותים לטיפול באוכלוסייה זו, בנוסף להתעלמות שירותי הרווחה מצרכיהם, וחוסר המודעות בחברה הערבית לצרכיהם המיוחדים והטיפול בהם. אולם, לאחרונה חלה עליה במספר המעונות וההוסטלים לבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית באוכלוסייה הערבית (מזאוי-מרג'יה, 2001; אבו שקארה, 2010).

האוכלוסייה הערבית ובדומה לעולם הערבי מייחסים תפיסה שלילית כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. תפיסה זו רואה בבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית כחסרי יכולת של למידה ועצמאות, לכן סיכויי השתלבותם במעגל החברתי והכלכלי הינו מוגבל (להרחבה על מעמדם וסיכויי השתלבותם של בעלי מוגבלויות באוכלוסייה הערבית ראו: סנדלר, שחק ושחק, 2006). אלקרינאוי וסלונים-נבו (2009), מצביעים כי האוכלוסייה הערבית בישראל רואה בבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית כאנשים חריגים, המתווגים בסטיגמות שליליות. סטיגמה זו, נדבקת גם בהורים כמי שילדו ילד עם נכויות, דבר שמקשה עוד יותר את התמודדות המשפחה עם הילד, פגיעה בסיכויי שאר בנות המשפחה להינשא (אלקרינאוי וסלונים-נבו, 2009). סטיגמה כזו גרמה במקרים קיצוניים בעבר למצב בו הילד המוגבל שכלית התפתחותית נמצא קשור ומורחק ממראית עין- כאילו אינו קיים כלל ואנו מאמינים כי עדיין קיימים מקרים כאלו. במחקרם של פלוריאן ושורקה (Florian & Shurka, 1981), נמצא כי קיים קשר הדוק בין ההורים לילדם המוגבל שכלית התפתחותית, כאשר הייתה גישה חיובית כלפי הילד. לעומת זאת, ההורים הערביים מפתחים גישה שלילית כלפי ילדיהם המוגבלים שכלית התפתחותית, וזאת בשל רגשות האשמה, הבושה והרגשה לא נוחה כללית. גישה שלילית זו נובעת מהמחסור בתמיכה החברתית במשפחות עם מוגבלות שכלית התפתחותית. תמיכה בטענה זו התקבלה במחקרם של דובדבני ואבוד (Duvdevany & Abboud, 2003) לפיו, נמצא קשר בין תמיכה חברתית לא פורמאלית לרמות לחץ בקרב אימהות ערביות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. במילים אחרות, העלייה ברמת התמיכה החברתית הלא פורמאלית מפחיתה את רמץ הלחץ בקרב אימהות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. בהקשר זה, הספרות המקצועית מצביעה כי הולדתו של אדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית משפיע על תפקוד המשפחה הערבית. אלקרינאוי וסלונים-נבו,

(2009) בחנו את ההבדלים בשביעות הרצון מחיי הנישואין והתפקוד המשפחתי בין משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לבין משפחות שאין להם ילדים הסובלים ממוגבלות שכלית התפתחותית. נמצא כי, הורים לילדים הלוקים במוגבלות שכלית התפתחותית דיווחו על רמת שביעות רצון נמוכה מחיי הנישואין, תפקוד משפחתי נמוך יותר, רמת נטל גבוהה יותר ומידת קוהרנטיות נמוכה יותר מהורים לילדים שאינם לוקים במוגבלות שכלית התפתחותית.

היחס וההיענות של הטיפול במוגבלות שכלית התפתחותית מושפע מההקשר החברתי והכלכלי בו שרויה האוכלוסייה הערבית בישראל. שיעור הפנייה הנמוך של האוכלוסייה הערבית לטיפול במוגבלות שכלית התפתחותית, נובע גם מחוסר נגישות קרובה ונוחה לטיפול וגם מהמבנה החברתי המתבטא בשלטון פטריארכלי המקנה עליונות של הקולקטיב על הפרט (אבו בקר, 2007; Abu-Loghod, 1998; Abu-Rabia-Queder, 2006). ועוד, האוכלוסייה הערבית סובלת ממעמד נחות ברמה הכלכלית, החינוכית והבריאותית (דאוד, 2007; דיאב וסנדלר-לף, 2011; חיידר, 2009; חסון ואבו עסבה, 2004). מלבד זאת, חוסר הפנייה לטיפול מהמוגבלות השכלית התפתחותית, נובע מהקונפליקט התרבותי בין המערב והחברה הערבית, הקונפליקט בין הזרמים הקוראים להיענות לדפוסי החיים המערביים לבין זרמים המושכים לשמור על הדפוסים החברתיים הישנים. האוכלוסייה הערבית רואה בטיפולים המוצעים הן לבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית והן לבעלי הפרעות נפשיות, קשורים למערב ולנטיותיו הקולוניאליות לפורר את החברה הערבית ולכפות סגנונות טיפול מערביים (דיאב, סנדלר-לף, 2011).

3. שיטת המחקר

3.1 מדגם המחקר

במחקר הנוכחי השתתפו 314 משפחות ערביות מצפון ומרכז הארץ: 161 משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ו-153 משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית. לוח 1 מציג את המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של המשפחות שהשתתפו במחקר. מלוח 1 עולה כי מרבית המראיינים (70%) הן נשים. כ-32% מקרב ההורים שהשתתפו במחקר היו בגילאי 31-40. בהתייחס להשכלת ההורים, כ-85% מבין המשתתפים היו בעלי השכלה תיכונית. כמו כן, מלוח 1 עולה כי כשני שלישי (67%) מקרב ההורים המשתתפים במחקר היו בעלי מצב סוציו-אקונומי נמוך, וכחצי מהם (52%) בעלי רמת דתיות בינונית.

אשר לשאלה של מספר הילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית (המיועדת למשפחות ילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית), הממצאים בלוח 1 מורים כי הרוב המכריע של המשפחות (74%) דיווחו שיש להן רק ילד אחד עם מוגבלות שכלית התפתחותית.

לוח 1. התפלגות משתני הרקע של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ומשפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית

משתנה	כללי		משפחות עם מוגבלות		משפחות ללא מוגבלות	
	n	%	n	%	n	%
מגדר						
גבר	93	29.7	49	30.4	44	28.6
אישה	220	70.3	112	69.6	108	70.1
גיל						
20-30	77	25.1	26	16.4	51	34.5
31-40	99	32.2	50	31.4	49	33.1
41-50	70	22.8	41	25.8	29	19.6
51 ומעלה	61	19.9	42	26.4	19	12.8
ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית						
1	---	---	117	73.6	---	---
2	---	---	26	16.4	---	---
3	---	---	14	8.8	---	---
4	---	---	2	1.3	---	---
השכלה						
תיכונית	180	57.9	105	65.6	75	49.7
על תיכונית לא אקדמית	47	15.1	19	11.9	28	48.5
אקדמית	84	27.0	36	22.5	48	31.8

מצב סוציו-אקונומי

נמוך	66.8	209	70.2	113	63.2	96
בינוני	19.5	61	21.7	35	17.1	26
גבוה	13.7	43	8.1	13	19.7	30
רמת דתיות						
נמוכה	2.9	9	3.1	5	2.7	4
בינונית	52.4	162	51.6	82	53.3	80
גבוהה	44.7	138	45.3	72	44.0	66

בחירת מדגם המחקר התייחסה לשני משתנים: אזור גיאוגרפי וסוג היישוב. הלוח הבא מציג את מדגם המחקר:

לוח 2: מדגם המחקר לפי יישוב, גודל יישוב ואזור גיאוגרפי:

יישוב	גודל יישוב	אזור גיאוגרפי	מספר נבדקים	
			משפחות עם מוגבלות	משפחות ללא מוגבלות
נצרת	גדול	צפון	23	23
סכנין	גדול	צפון	23	20
טמרה	גדול	צפון	22	20
עראבה	קטן	צפון	10	10
כפר-כנא	קטן	צפון	10	10
מגד אל-כרם	קטן	צפון	10	10
אום-אלפחם	גדול	מרכז	20	20
בקה אלג'רבייה	גדול	מרכז	23	20
כפר קרע	קטן	מרכז	10	10
ג'ת המשולש	קטן	מרכז	10	10

3.2 כלי המחקר

המחקר מתבסס על שאלון סגור. להלן רשימת משתני המחקר:

משתנים תלויים

עמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית - סולם בן 20 פריטים המעריכים את עמדתו של הנשאל מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. הסולם פותח על ידי יוקר ובלוק (Yuker & Block, 1986) - A.T.D.P- Attitude Toward Disabled Persons Scale. המהימנות הפנימית של הסולם גבוהה $\alpha = 0.753$.

עמדות כלפי השתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה: סולם בן 38 פריטים המעריכים את עמדתו של הנשאל מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה באמצעות ארבעה צירים מרכזיים: (1). העצמת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. (2). בידוד בעלי המוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה. (3). אכלוס בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית במסגרות מוגנות. (4). תפיסת בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית. הסולם פותח על ידי הנרי, קיס, ג'ופ ובלאזר (Henry, Keys, Jopp & Balcazar, 1996 - CLAS-MR- The Community Living Attitude Scale, Mental Retardation Form).

עמדות כלפי משפחות עם מוגבלות שכלית התפתחותית: סולם בן 18 פריטים המעריכים את עמדתו של הנשאל ממשפחות עם מוגבלות שכלית התפתחותית, וזאת באמצעות שלושה צירים מרכזיים: (1). קרבה. (2). דמיון. (3). בידוד. סולם מבוסס על שאלונים שפותחו על ידי עבד-אללטיף (2007) והנרי ועמיתיו (Henry et al., 1996). הפריטים שנלקחו מהשאלון של הנרי ועמיתיו שבמקורו מודד עמדות מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, נוסחו מחדש כך שיותאמו למשפחות.

משתנים בלתי תלויים

משפחה: 1- משפחה לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית; 2- משפחה לילדים ללא

מוגבלות שכלית התפתחותית

מגדר: 1- גבר; 2- אישה

גיל: 1- 20-30; 2- 31-40; 3- 41-50; 4- 51 ומעלה

ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית: 1- ילד; 2- 2 ילדים; 3- 3 ילדים; 4- 4 ילדים

השכלה: 1- תיכונית; 2- על תיכונית לא אקדמית; 3- אקדמית

מצב סוציו-אקונומי: 1- נמוך; 2- בינוני; 3- גבוה

רמת דתיות: 1- נמוכה; 2- בינונית; 3- גבוהה

3.3 שיטת הניתוח

בשלב הראשון של עיבוד הנתונים נבדקה התפלגות הנתונים של כל אחד מהמשתנים באמצעות ממוצעים וסטיות תקן. כמו כן, נבדק ההבדלים בין המשתנים הבלתי תלויים של המחקר (עמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, עמדות מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית

בקהילה, ועמדות ממשפחות עם מוגבלות שכלית התפתחותית) ומשתנה המשפחה (משפחה לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית; ומשפחה לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית) באמצעות מבחן t-test.

בנוסף, נבדקו ההבדלים במשתנים הבלתי תלויים (עמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, עמדות מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה, ועמדות ממשפחות עם מוגבלות שכלית התפתחותית) לפי המשתנים הבלתי תלויים- משתנה הרקע של המחקר- (מגדר, גיל, מספר ילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, השכלה, מצב סוציו-אקונומי, ורמת דתיות) באמצעות מבחני t-test ו- One Way Anova בהתאם למספר הקטגוריות של המשתנה.

הניתוחים הסטטיסטיים בוצעו באמצעות התוכנה הסטטיסטית SPSS 20.

3.4 הליך המחקר

המחקר בוצע בחודשים אוגוסט 2013 ועד פברואר 2014. איתור ההורים לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, נעשה מתוך מאגר הנתונים של מחלקות הרווחה ביישובים שהשתתפו במחקר. לעומת זאת, בחירת מדגם ההורים ללא פיגור שכלי, נעשתה על ידי דגימה שיטתית של הבתים. דגימת המשתתפים נעשתה בשיטת האשכולות: כל ישוב שהשתתף במדגם חולק לארבע רובעים, מתוך כל רובע נדגמו 25% מהמשתתפים של אותו הישוב. הראיונות עם ההורים בוצעו על ידי סוקרים שגויסו למחקר שעברו הדרכה והכנה לצורך המחקר. הסוקרים הציגו בפני המשתתפים את נושא המחקר ומטרותיו, תוך הדגשת סודיות הנתונים ושמירה על אנונימיות המשיבים. הראיונות נערכו בבתי המשתתפים בשפה הערבית וארכו כחצי שעה.

הקושי המרכזי בעריכת המחקר היה חוסר שיתוף הפעולה מצד משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. קושי זה מתבטא בשיעור ההיענות הנמוך בקרב קבוצה זו בהשוואה לקבוצת משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית. שיעור ההיענות בקרב הקבוצה הראשונה עמד על 70% (מתוך 230 משפחות רק 161 משפחות הסכימו להשתתף במחקר) לעומת 90% בקרב הקבוצה השנייה (מתוך 170 משפחות 153 משפחות הסכימו לקחת חלק במחקר).

4. ממצאים

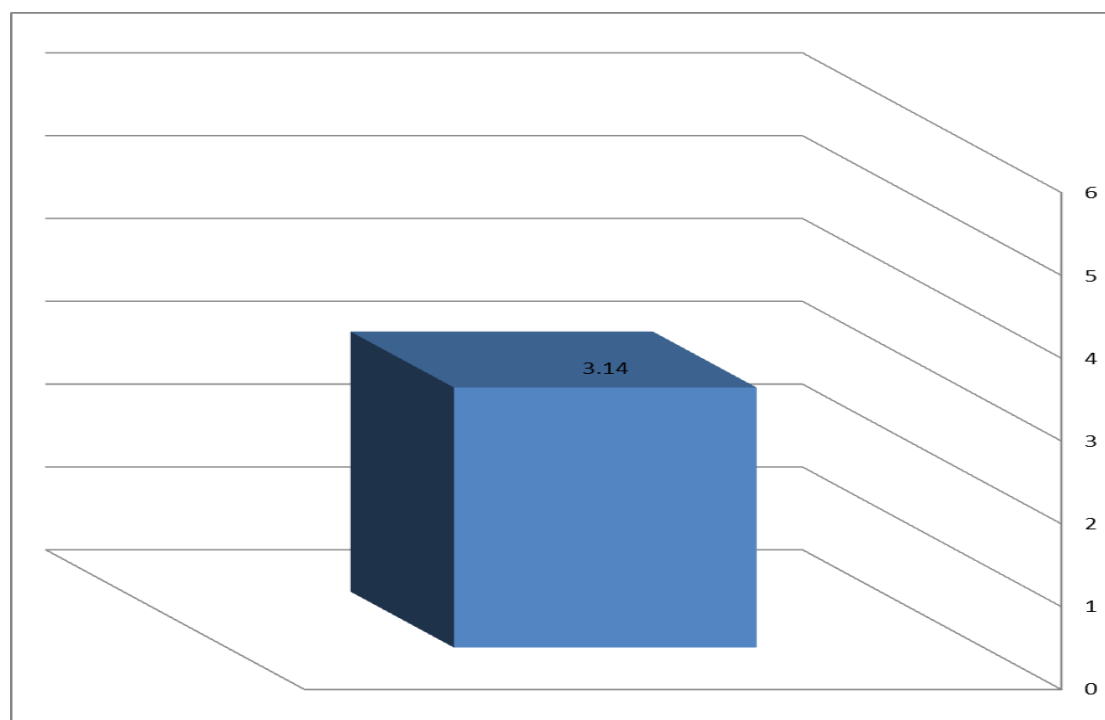
פרק הממצאים מחולק לשלושה חלקים מרכזיים כאשר כל חלק מתמקד במטרה אחרת מתוך המחקר: (א) עמדות האוכלוסייה הערבית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית והשתלבותם בקהילה, וממשפחות לילדים עם מוגבלות התפתחותית שכלית. (ב) הבדלים בעמדות משפחות לילדים עם מוגבלות השכלית התפתחותית למשפחות ילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית, כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית והשתלבותם בקהילה וכלפי משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. (ג) השפעת משתני הרקע של משפחות לילדים עם מוגבלות השכלית התפתחותית ומשפחות ילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית, על עמדותיהם מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית והשתלבותם בקהילה וממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית.

4.1 עמדות החברה הערבית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, משפחותיהם

ומהשתלבותם בקהילה

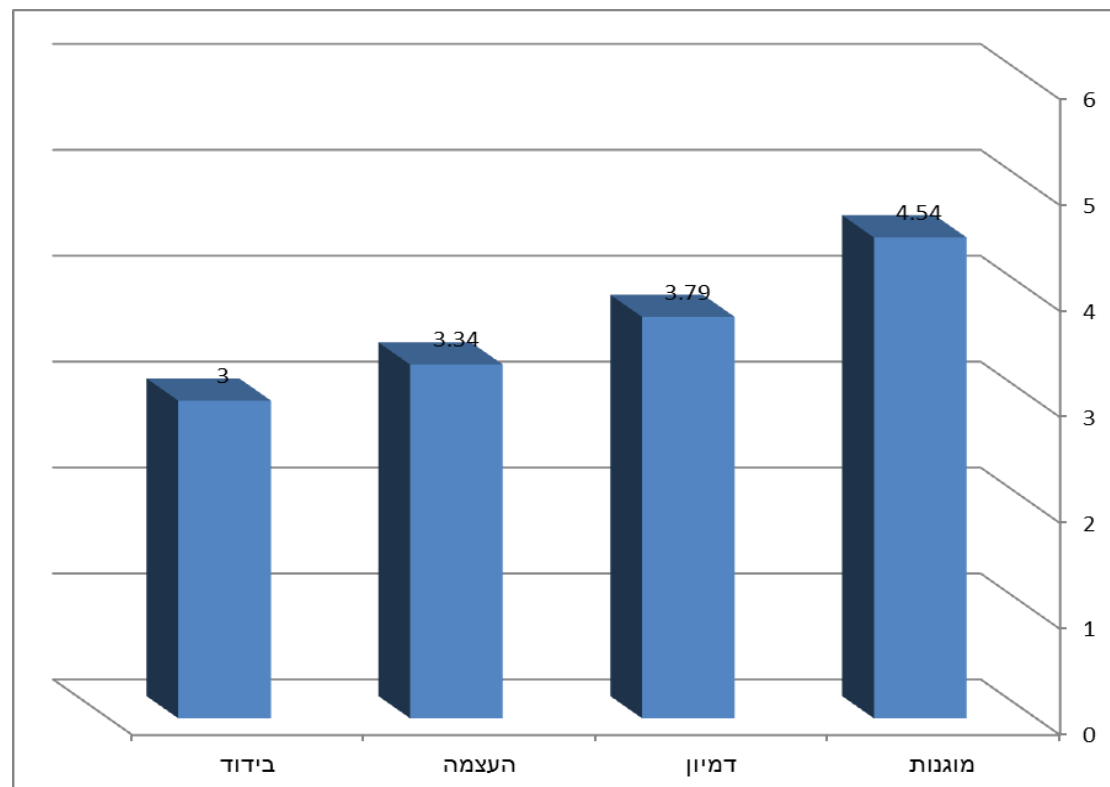
תרשים 1, מתאר את עמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. נמצא כי הורים המשתתפים במחקר אוחזים בעמדות בינוניות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית.

תרשים 1. עמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית (דירוג: 1-6)

תרשים 2, מתאר את עמדות המשתתפים במחקר מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה לפי המדדים: דמיון, העצמה, בידוד ומוגנות. מהתרשים עולה כי משתתפי המחקר הביעו תמיכה גבוהה יחסית במדד המוגנות ($M= 4.54$) - הם תומכים במידה גבוהה יחסית בצורך להשגיח ולהגן על בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחיי היומיום. כמו כן, נמצא כי המשתתפים תומכים במידה בינונית במדדים: דמיון ($M= 3.79$) - תמיכה בינונית בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהם בתחומי החיים השונים; העצמה ($M= 3.34$) - תמיכה בינונית בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית להביע את דעתם בהחלטות וקביעת מדיניות המשפיעות על חייהם; ובידוד ($M= 3.00$) - הם מתנגדים במידה בינונית להדרת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה.

תרשים 2. עמדות מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה (דירוג: 1-6)

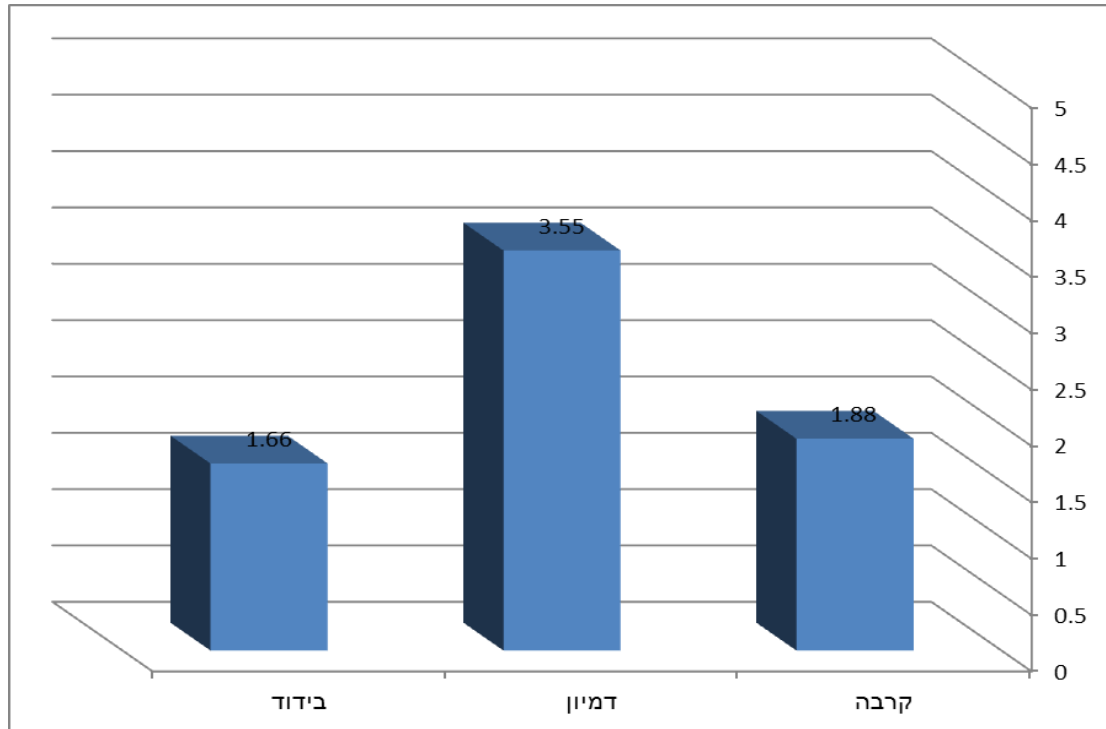

תרשים 3, מתאר את עמדות משתתפי המחקר ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ומהשתלבותן בקהילה לפי המדדים: קרבה, דמיון ובידוד. מהתרשים עולה כי המשתתפים הביעו תמיכה בינונית-גבוהה במדד דמיון ($M= 3.55$) - בזכויותיהן של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהן בתחומי החיים השונים. כמו כן, נמצא כי המשתתפים הביעו תמיכה נמוכה במדדים: קרבה ($M= 1.88$) - תמיכה נמוכה ברצונם

להתרחק ולהימנע ממגע עם משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית; ובידוד (M=

1.66)- תמיכה נמוכה להדרת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה.

תרשים 3: עמדות ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית והשתלבותן בקהילה

4.2 הבדלים בעמדות המשפחות הערביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית,

משפחותיהם ומהשתלבותם בקהילה

בלוח 3 מוצגות תוצאות מבחני t למדגמים לא מזווגים לבדיקת ההבדלים במשתני המחקר: עמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, עמדות מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, ועמדות ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, בין משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לבין משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית. מהלוח עולה כי קיים הבדל מובהק סטטיסטית בציון הממוצע של המשתנה עמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, ובציון הממוצע של המדדים קרבה ודמיון. נמצא כי משפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית יש עמדות חיוביות יותר מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מאשר משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית. ועוד, נמצא כי משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית מתרחקות ונמנעות יותר ממגע עם משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית בהשוואה למשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. לעומת זאת, משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית תומכות יותר ממשפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בדבר זכויותיהן של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהן בתחומי החיים השונים.

לוח 3. ממוצעים, סטיות תקן וערכי t למדגמים לא מזווגים לבדיקת ההבדלים במשתני המחקר בין משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית למשפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית

T	קבוצת השוואה				משתנה
	משפחות עם מוגבלות		משפחות ללא מוגבלות		
	S.D.	M	S.D.	M	
2.32*	0.58	3.06	0.66	3.22	עמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית
					עמדות מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית
1.31	0.86	4.47	1.09	4.61	מוגנות
0.68	0.52	3.77	0.52	3.81	דמיון
-0.68	0.75	3.38	0.77	3.31	העצמה
-1.40	1.02	3.07	0.81	2.92	בידוד
					עמדות ממשפחות עם מוגבלות שכלית התפתחותית
-4.20***	1.08	2.11	0.70	1.68	קרבה
-4.01***	0.76	3.80	1.27	3.33	דמיון
-1.63	0.73	1.73	0.65	1.60	בידוד

* $P < 0.05$; *** $P < 0.001$

4.3 המאפיינים הדמוגרפיים והשפעותיהם על העמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומהשתלבותם בקהילה, ומהעמדות ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית והשתלבותם בקהילה

בלוח 4 מוצגות תוצאות מבחני t ו-f (One Way Anova) לבדיקת ההבדלים בעמדות המשפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בהתאם למאפיינים הדמוגרפיים: מגדר, גיל, מספר ילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, השכלה, מצב סוציו-אקונומי ורמת דתיות. מהלוח עולה כי קיים הבדל מובהק סטטיסטי בעמדות משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בהתאם למשתנים; השכלה ומצב סוציו-אקונומי. נמצא כי ככול שעולה רמת השכלת ההורים כך עולה עמדותיהם החיוביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. כמו כן, נמצא כי הסוציו-אקונומי איננו נמצא כעקבי וברור עם העמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. הורים בעלי מצב סוציו-אקונומי גבוה מחזיקים בעמדות חיוביות יותר מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מאשר הורים בעלי מצב סוציו-אקונומי בינוני ונמוך.

לוח 4. הבדלים בעמדות משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)

משתנה	M	S.D.	P Value
מגדר			
גבר	3.18	0.68	>0.05
אישה	3.24	0.66	
גיל			
20-30	3.30	0.54	>0.05
31-40	3.29	0.62	
41-50	3.30	0.80	
51 ומעלה	3.02	0.60	
ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית			
1	3.28	0.65	>0.05
2	2.99	0.66	
3	3.05	0.62	
4	3.69	1.40	
השכלה			
תיכונית	3.08	0.62	
על תיכונית לא אקדמית	3.40	0.85	

אקדמית	3.54	0.55	<0.01
מצב סוציו-אקונומי			
נמוך	3.24	0.69	
בינוני	3.04	0.54	<0.05
גבוה	3.57	0.63	
רמת דתיות			
נמוכה	3.33	0.79	
בינונית	3.22	0.66	>0.05
גבוהה	3.23	0.67	

בלוח 5 מוצגות תוצאות מבחני t ו-f (One Way Anova) לבדיקת ההבדלים בעמדות המשפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה בהתאם למאפיינים הדמוגרפיים: מגדר, גיל, מספר ילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, השכלה, מצב סוציו-אקונומי ורמת דתיות. מהלוח עולה כי קיים הבדל מובהק סטטיסטית במדד הדמיון בהתאם למשתני הגיל ומספר הילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. כמו כן, נמצא הבדל מובהק סטטיסטית במדדים: מוגנות, דמיון ובידוד בהתאם למשתנה השכלה. זאת ועוד, נמצא הבדל מובהק סטטיסטית במדד מוגנות בהתאם למשתנה מצב סוציו-אקונומי. נמצא כי ככול שעולה גיל ההורים כך יורדת תמיכתם בזכויותיהם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהם בתחומי החיים השונים. משתנה מספר הילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית אינו קשור באופן עקבי וברור עם העמדות מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה. הורים שיש להם 4 ילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית תומכים יותר בזכויותיהם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהם בתחומי החיים השונים מהורים שיש להם מספר ילדים קטן יותר.

הורים בעלי השכלה אקדמית תומכים פחות בהדרת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה ובצורך להשגיח ולהגן על בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחיי היומיום מאשר בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית לא אקדמית. לעומת זאת, הם תומכים יותר בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהם בתחומי החיים השונים מאשר בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית לא אקדמית.

מצב סוציו-אקונומי אינו קשור באופן עקבי וברור עם העמדות מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה. הורים בעלי מצב סוציו-אקונומי בינוני תומכים יותר בצורך להשגיח ולהגן

על בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחיי היומיום מאשר הורים בעלי מצב סוציו-אקונומי נמוך ובינוני.

לוח 5. הבדלים בעמדות משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)

משתנה		מוגנות		דמיון		העצמה		בידוד	
		S.D.	M	S.D.	M	S.D.	M	S.D.	M
מגדר									
גבר		1.15	4.60	0.60	3.75	0.80	3.33	0.87	3.03
אישה		1.07	4.61	0.48	3.83	0.75	3.31	0.78	2.88
P Value		>0.05		>0.05		>0.05		>0.05	
גיל									
20-30		1.05	4.32	0.46	3.91	0.75	3.36	0.80	2.68
31-40		1.08	4.15	0.48	3.90	0.76	3.37	0.73	2.88
41-50		1.18	4.72	0.52	3.82	0.83	3.38	0.83	2.87
51 ומעלה		1.04	4.75	0.57	3.61	0.70	3.21	0.85	3.15
P Value		>0.05		<0.05		>0.05		>0.05	
ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית									
1		1.10	4.56	0.49	3.88	0.75	3.29	0.77	2.83
2		1.07	4.80	0.43	3.56	0.83	3.39	0.83	3.16
3		1.14	4.90	0.60	3.53	0.86	3.31	0.82	3.26
4		0.35	3.75	0.94	4.16	0.77	3.45	1.94	3.27
P Value		>0.05		<0.01		>0.05		>0.05	
השכלה									
תיכונית		1.04	4.74	0.48	3.71	0.73	3.26	0.82	3.10
על תיכונית		1.27	4.91	0.58	3.88	1.03	3.34	0.75	3.11
לא									
אקדמית									
אקדמית		1.03	4.08	0.45	4.10	0.70	3.48	0.73	2.57
P Value		<0.01		<0.001		>0.05		<0.05	
מצב סוציו-אקונומי									
נמוך		1.11	4.52	0.50	3.82	0.79	3.35	0.82	2.88
בינוני		0.82	5.02	0.58	3.71	0.64	3.12	0.74	3.10
גבוה		1.36	4.32	0.49	4.01	0.79	3.53	0.82	2.84
P Value		<0.05		>0.05		>0.05		>0.05	
רמת דתיות									
נמוכה		0.89	4.23	0.58	3.96	0.69	3.29	1.07	3.24
בינונית		1.26	4.63	0.46	3.78	0.81	3.39	0.77	2.92

0.85	2.90	0.73	3.24	0.57	3.85	0.90	4.63	גבוהה
>0.05		>0.05		>0.05		>0.05		P Value

בלוח 6 מוצגות תוצאות מבחני t ו-f (One Way Anova) לבדיקת ההבדלים בעמדות המשפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ומהשתלבותן בקהילה בהתאם למאפיינים הדמוגרפיים: מגדר, גיל, מספר ילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, השכלה, מצב סוציו-אקונומי ורמת דתיות. מהלוח עולה כי קיים הבדל מובהק סטטיסטית במדד הדמיון בהתאם למשתנה השכלה. כמו כן, נמצא קשר מובהק סטטיסטית במדדים: קרבה, דמיון ובידוד בהתאם למשתנה רמת דתיות.

נמצא כי השכלה אינו קשור באופן עקבי וברור עם מדד הדמיון. הורים בעלי השכלה אקדמית תומכים בזכויותיהן של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהן בתחומי החיים השונים יותר מאשר הורים בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית לא אקדמית. ועוד, נמצא כי רמת דתיות איננה קשורה באופן עקבי וברור עם המדדים: קרבה, דמיון ובידוד. הורים בעלי רמת דתיות נמוכה תומכים בהתרחקות ובהימנעות ממגע עם משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ובהדרת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה יותר מבעלי רמת דתיות בינונית וגבוהה. לעומת זאת, בעלי רמת דתיות נמוכה תומכים בזכויותיהן של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהן בתחומי החיים השונים יותר מאשר בעלי רמת דתיות בינונית וגבוהה.

לוח 6. הבדלים בעמדות משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ומהשתלבותן בקהילה לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)

משתנה	קרבה		דמיון		בידוד	
	S.D.	M	S.D.	M	S.D.	M
מגדר						
גבר	0.72	1.69	1.33	3.17	0.55	1.49
אישה	0.69	1.66	1.29	3.39	0.68	1.65
P Value	>0.05		>0.05		>0.05	
גיל						
20-30	0.83	1.92	1.11	3.65	0.78	1.76
31-40	0.65	1.71	1.18	3.41	0.64	1.69
41-50	0.67	1.61	1.34	3.34	0.64	1.57

0.54	1.42	1.36	3.00	0.68	1.54	51 ומעלה
>0.05		>0.05		>0.05		P Value
ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית						
0.67	1.64	1.21	3.46	0.67	1.66	1
0.72	1.55	1.38	2.86	0.88	1.85	2
0.35	1.40	1.33	3.05	0.49	1.51	3
0.11	1.41	2.71	3.08	0.00	1.00	4
>0.05		>0.05		>0.05		P Value
השכלה						
0.68	1.66	1.30	3.13	0.73	1.69	תיכונית
0.38	1.34	1.39	2.92	0.73	1.57	על תיכונית לא אקדמית
0.65	1.57	0.71	4.09	0.58	1.68	אקדמית
>0.05		<0.001		>0.05		P Value
מצב סוציו-אקונומי						
0.66	1.63	1.22	3.41	0.69	1.67	נמוך
0.53	1.44	1.42	2.94	0.77	1.68	בינוני
0.79	1.80	1.08	3.65	0.58	1.69	גבוה
>0.05		>0.05		>0.05		P Value
רמת דתיות						
0.95	2.13	1.02	3.90	0.81	2.03	נמוכה
0.52	1.49	1.40	3.00	0.63	1.52	בינונית
0.74	1.70	1.03	3.63	0.74	1.81	גבוהה
<0.05		<0.01		<0.05		P Value

בלוח 7 מוצגות תוצאות מבחני t ו-f (One Way Anova) לבדיקת ההבדלים בעמדות משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בהתאם למאפיינים הדמוגרפיים: מגדר, גיל, השכלה, מצב סוציו-אקונומי ורמת דתיות. מהלוח עולה כי קיים הבדל מובהק סטטיסטי בעמדות משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בהתאם למשתנים: גיל, השכלה, מצב סוציו-אקונומי ורמת דתיות. נמצא כי ככול שעולה רמת השכלת ההורים כך עולה עמדותיהם החיוביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. לעומת זאת ככול שיורד המצב הסוציו-אקונומי של ההורים כך יורדת עמדותיהם החיוביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית.

כמו כן, הממצאים בלוח 7 מצביעים כי משתני הגיל ורמת הדתיות אינם קשורים באופן עקבי וברור עם העמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. הורים צעירים (20-30) בעלי עמדות

חיוביות יותר מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהורים המבוגרים יותר. הורים בעלי רמת דתיות נמוכה הינם בעלי עמדות חיוביות יותר מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהורים בעלי רמת דתיות בינונית ונמוכה.

לוח 7. הבדלים בעמדות משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)

משתנה	M	S.D.	P Value
מגדר			
גבר	2.93	0.64	>0.05
אישה	3.10	0.55	
גיל			
20-30	3.29	0.54	<0.01
31-40	2.87	0.55	
41-50	3.08	0.53	
51 ומעלה	3.01	0.57	
השכלה			
תיכונית	2.96	0.63	<0.05
על תיכונית לא אקדמית	3.06	0.52	
אקדמית	3.22	0.53	
מצב סוציו-אקונומי			
נמוך	3.15	0.59	<0.05
בינוני	2.96	0.62	
גבוה	2.85	0.48	
רמת דתיות			
נמוכה	3.57	0.71	<0.01
בינונית	2.91	0.55	
גבוהה	3.22	0.52	

בלוח 8 מוצגות תוצאות מבחני t ו-f (One Way Anova) לבדיקת ההבדלים בעמדות המשפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה בהתאם למאפיינים הדמוגרפיים: מגדר, גיל, השכלה, מצב סוציו-אקונומי ורמת דתיות. מהלוח עולה כי קיים הבדל מובהק סטטיסטית בממד העצמה בהתאם למשתני המגדר והמצב הסוציו-אקונומי. כמו כן, נמצא הבדל מובהק סטטיסטית מבדדים: דמיון ובידוד בהתאם למשתנה השכלה. ועוד, נמצא הבדל מובהק סטטיסטית במדדים: מוגנות, דמיון ובידוד בהתאם לממד רמת דתיות.

הממצאים בלוח 8 מצביעים כי הגברים תומכים בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית להביע את דעתם בהחלטות וקביעת מדיניות המשפיעות על חייהם יותר מאשר הנשים. משתנה מצב סוציו-אקונומי אינו קשור באופן עקבי וברור עם המדד העצמה. הורים בעלי מצב סוציו-אקונומי בינוני תומכים בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית להביע את דעתם בהחלטות וקביעת מדיניות המשפיעות על חייהם יותר מאשר בעלי מצב סוציו-אקונומי נמוך וגבוה.

משתנה הגיל אינו קשור באופן עקבי וברור עם המדדים; דמיון ובידוד. הורים בעלי השכלה אקדמית תומכים בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהם בתחומי החיים השונים יותר מאשר בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית לא אקדמית. וגם הם תומכים בהדרת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה פחות מאשר בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית לא אקדמית.

משתנה רמת דתיות אינו קשור באופן עקבי וברור עם המדדים: מוגנות, העצמה ובידוד. הורים בעלי רמת דתיות בינונית תומכים בצורך להשגיח ולהגן על בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחיי היומיום ובהדרת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה יותר מאשר הורים בעלי רמת דתיות נמוכה וגבוהה. לעומת זאת הם תומכים בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית להביע את דעתם בהחלטות וקביעת מדיניות המשפיעות על חייהם פחות מאשר הורים בעלי רמת דתיות נמוכה וגבוהה.

לוח 8. הבדלים בעמדות משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית מהשתלבות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)

משתנה	מוגנות		דמיון		העצמה		בידוד	
	S.D.	M	S.D.	M	S.D.	M	S.D.	M
מגדר								
גבר	0.98	4.29	0.55	3.68	0.71	3.56	1.14	3.22
אישה	0.80	4.54	0.51	3.80	0.76	3.30	0.97	3.01
P Value	>0.05		>0.05		<0.05		>0.05	
גיל								
20-30	0.80	4.52	0.51	3.93	0.75	3.52	0.97	2.83
31-40	0.67	4.53	0.48	3.66	0.66	3.30	1.03	3.35
41-50	0.95	4.42	0.47	3.76	0.67	3.51	2.96	2.96
51 ומעלה	1.09	4.45	0.60	3.71	0.84	3.08	1.02	3.13
P Value	>0.05		>0.05		>0.05		>0.05	

השכלה								
1.03	3.16	0.74	3.29	0.51	3.74	0.90	4.46	תיכונית
1.02	3.48	0.84	2.39	0.44	3.45	0.74	4.48	על תיכונית לא אקדמית
0.87	2.66	0.70	3.51	0.49	4.00	0.88	4.44	אקדמית
<0.01		>0.05		<0.001		>0.05		P Value
מצב סוציו-אקונומי								
1.03	2.97	0.73	3.39	0.54	3.80	0.90	4.35	נמוך
0.95	3.31	0.80	3.62	0.43	3.71	0.83	4.16	בינוני
1.03	3.15	0.68	3.14	0.55	3.70	0.70	4.67	גבוה
>0.05		<0.05		>0.05		>0.05		P Value
רמת דתיות								
1.21	2.36	0.76	4.38	0.80	3.82	1.28	3.66	נמוכה
1.02	3.23	0.76	3.29	0.49	3.74	0.78	4.62	בינונית
0.96	2.90	0.67	3.43	0.52	3.80	0.85	4.37	גבוהה
<0.05		<0.05		>0.05		<0.05		P Value

בלוח 9 מוצגות תוצאות מבחני t ו-f (One Way Anova) לבדיקת ההבדלים בעמדות משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ומהשתלבותן בקהילה בהתאם למאפיינים הדמוגרפיים: מגדר, גיל, השכלה, מצב סוציו-אקונומי ורמת דתיות. מהלוח עולה כי קיים הבדל מובהק סטטיסטית במדד הקרבה בהתאם למשתנה מגדר. כמו כן, נמצא הבדל מובהק סטטיסטית במדדים: קרבה, דמיון ובידוד בהתאם למשתנה השכלה. וגם, נמצא הבדל מובהק סטטיסטית במדד בידוד בהתאם למשתנה המצב הסוציו-אקונומי.

נמצא כי הגברים תומכים בהתרחקות והימנעות ממגע עם משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית יותר מאשר הנשים. הורים בעלי השכלה אקדמית תומכים בזכויותיהן של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהן בתחומי החיים השונים יותר מאשר הורים בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית-לא אקדמית. לעומת זאת הורים בעלי השכלה אקדמית תומכים בהתרחקות והימנעות ממגע עם משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית יותר מאשר הנשים ובהדרת משפחות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה פחות מאשר הורים בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית-לא אקדמית. ככול שעולה רמת המצב-הכלכלי של ההורים כך יורדת תמיכתם בהדרת משפחות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה.

לוח 9. הבדלים בעמדות משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ומהשתלבותן בקהילה לפי המאפיינים הדמוגרפיים (ממוצעים וסטיות תקן)

משתנה		קרבה		דמיון		בידוד	
		S.D.	M	S.D.	M	S.D.	M
מגדר							
גבר		1.27	2.43	0.77	3.63	0.79	1.85
אישה		0.97	1.98	0.75	3.87	0.69	1.67
P Value		<0.05		>0.05		>0.05	
גיל							
20-30		0.92	1.87	0.70	4.01	0.74	1.75
31-40		1.28	2.38	0.75	3.77	0.69	1.65
41-50		0.98	2.01	0.82	3.62	0.82	1.78
51 ומעלה		0.85	2.05	0.69	3.76	0.59	1.68
P Value		>0.05		>0.05		>0.05	
השכלה							
תיכונית		1.17	2.28	0.81	3.74	0.76	1.79
על תיכונית לא אקדמית		1.07	2.36	0.63	3.59	0.73	1.97
אקדמית		0.74	1.65	0.64	4.06	0.50	1.42
P Value		<0.01		<0.05		<0.01	
מצב סוציו-אקונומי							
נמוך		0.94	1.97	0.83	3.80	0.81	1.84
בינוני		1.19	2.27	0.64	3.80	0.48	1.55
גבוה		1.29	2.36	0.64	3.81	0.50	1.49
P Value		>0.05		>0.05		<0.05	
רמת דתיות							
נמוכה		0.78	1.78	1.14	3.41	1.34	1.83
בינונית		1.15	2.18	0.73	3.83	0.66	1.65
גבוהה		0.99	2.00	0.75	3.81	0.75	1.80
P Value		>0.05		>0.05		>0.05	

5. דיון וניתוח

מטרתו של מחקר זה הייתה לבחון את נושא המוגבלות השכלית התפתחותית באוכלוסייה הערבית והעמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, זאת על ידי התמקדות בשלושה נושאים מרכזיים: (א) עמדות האוכלוסייה הערבית בישראל מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. (ב). הדימוי שמייחסת האוכלוסייה הערבית למשפחות עם מוגבלות שכלית התפתחותית. (ג). עמדות האוכלוסייה הערבית מהשתלבותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בקהילה. נתייחס ראשית לעיקרי הממצאים, תוך חלוקתם לשלושה נושאים בהתאם למטרות המחקר, ולאחר מכן נדון בהם.

עמדות החברה הערבית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, משפחותיהם

ומהשתלבותם בקהילה

ממצאי המחקר מלמדים כי החברה הערבית נושאת עמדות חיוביות בינוניות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. ביטוי לכך, המשתתפים תמכו במידה בינונית בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהם בתחומי החיים השונים ובזכותם להביע את דעתם בהחלטות וקביעת מדיניות המשפיעות על חייהם; והם מתנגדים במידה בינונית להדרתם מהקהילה. יחד עם זאת, המשתתפים תמכו במידה גבוהה בצורך להשגיח ולהגן על בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחיי היומיום.

ועוד, ממצאי המחקר הצביעו כי החברה הערבית מחזיקה עמדות חיוביות בינוניות ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. המשתתפים הביעו תמיכה בינונית-גבוהה בזכויותיהן של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהן בתחומי החיים השונים. כמו כן, הם הביעו תמיכה נמוכה ברצונם להתרחק ולהימנע ממגע עם משפחות אלו או להדיר אותן מהקהילה.

הבדלים בעמדות המשפחות הערביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית,

משפחותיהם ומהשתלבותם בקהילה

ממצאי המחקר מלמדים כי משפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מחזיקות בעמדות חיוביות יותר מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מאשר משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית. כמו כן, הממצאים הצביעו כי משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית

התפתחותית מתרחקות ונמנעות להיות במגע עם משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית יותר מאשר משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. לעומת זאת, משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית תומכות יותר במשפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, בזכויותיהן בתחומי החיים השונים ובמימושן בפועל מאשר משפחות ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית.

השפעת המאפיינים הדמוגרפיים על העמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומהשתלבותם בקהילה, ומהעמדות ממשפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית והשתלבותם בקהילה

משפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית

ממצאי המחקר מצביעים כי ככול שעולה השכלת ההורים כך עולה עמדותיהם החיוביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. כמו כן, הורים בעלי מצב סוציו-אקונומי גבוה מחזיקים בעמדות חיוביות יותר מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מאשר הורים בעלי מצב סוציו-אקונומי בינוני ונמוך. ועוד, נמצא כי ככול שעולה גיל ההורים כך פוחתת תמיכתם בזכויותיהם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהם בתחומי החיים השונים.

הורים בעלי השכלה אקדמית תומכים פחות בהדרת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה ובצורך להשגיח ולהגן על בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחיי היומיום מאשר בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית לא אקדמית. כמו כן, הם תומכים יותר בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהם בתחומי החיים השונים מאשר בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית לא אקדמית. הורים בעלי מצב סוציו-אקונומי בינוני תומכים יותר בצורך להשגיח ולהגן על בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחיי היומיום מאשר הורים בעלי מצב סוציו-אקונומי נמוך וגבוה.

הורים בעלי השכלה אקדמית תומכים בזכויותיהן של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהן בתחומי החיים השונים יותר מאשר הורים בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית לא אקדמית. ועוד, הורים בעלי רמת דתיות נמוכה תומכים בהתרחקות ובהימנעות ממגע עם משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ובהדרת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה יותר מבעלי רמת דתיות בינונית וגבוהה. לעומת זאת, בעלי רמת דתיות נמוכה תומכים בזכויותיהן של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהן בתחומי החיים השונים יותר מאשר בעלי רמת דתיות בינונית וגבוהה.

משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית

ממצאי המחקר מורים כי ככול שעולה השכלתם של ההורים כך עולה עמדותיהם החיוביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. לעומת זאת ככול שיורד המצב הסוציו-אקונומי של ההורים כך יורדת עמדותיהם החיוביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. כמו כן, נמצא כי הורים צעירים (20-30) בעלי עמדות חיוביות יותר מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהורים מבוגרים יותר. הורים בעלי רמת דתיות נמוכה הינם בעלי עמדות חיוביות יותר מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהורים בעלי רמת דתיות בינונית וגבוהה.

ועוד, ממצאי המחקר מצביעי כי הגברים תומכים בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית להביע את דעתם בהחלטות וקביעת מדיניות המשפיעות על חייהם יותר מאשר הנשים. הורים בעלי מצב סוציו-אקונומי בינוני תומכים בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית להביע את דעתם בהחלטות וקביעת מדיניות המשפיעות על חייהם יותר מאשר בעלי מצב סוציו-אקונומי נמוך וגבוה. הורים בעלי השכלה אקדמית תומכים בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהם בתחומי החיים השונים יותר מאשר בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית לא אקדמית. וגם הם תומכים בהדרת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה פחות מאשר בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית לא אקדמית. הורים בעלי רמת דתיות בינונית תומכים בצורך להשגיח ולהגן על בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחיי היומיום ובהדרת בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה יותר מאשר הורים בעלי רמת דתיות נמוכה וגבוהה. לעומת זאת הם תומכים בזכותם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית להביע את דעתם בהחלטות וקביעת מדיניות המשפיעות על חייהם פחות מאשר הורים בעלי רמת דתיות נמוכה וגבוהה.

זאת ועוד, נמצא כי גברים תומכים בהתרחקות והימנעות ממגע עם משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית יותר מאשר הנשים. הורים בעלי השכלה אקדמית תומכים בזכויותיהן של משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לממש את זכויותיהן בתחומי החיים השונים יותר מאשר הורים בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית-לא אקדמית. לעומת זאת הורים בעלי השכלה אקדמית תומכים בהתרחקות והימנעות ממגע עם משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית יותר מאשר הנשים ובהדרת משפחות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה פחות מאשר הורים בעלי השכלה תיכונית ועל תיכונית-לא אקדמית. ככול שעולה רמת המצב הכלכלי של ההורים כך יורדת תמיכתם בהדרת משפחות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מהקהילה.

ממצאי המחקר מצביעים על שינוי בתפיסת ועמדות החברה הערבית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומהשתלבותם בקהילה. בניגוד למחקרים הקודמים (סנדלר ואחרים, 2006; אלקרינאוי וסלונים-נבו, 2009) אשר דיווחו על עמדות שליליות של האוכלוסייה הערבית מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, המחקר הנוכחי מצביע על עמדות חיוביות-בינוניות מאוכלוסייה זו. שינוי זה התייחס גם לעמדות כלפי משפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, כך שהממצאים הצביעו על עמדות חיוביות-בינוניות ממשפחות אלו. שינוי זה בלט יותר בקרב משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, אם כי משפחות אלו תומכות פחות בזכויותיהן של משפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ובמימושן מאשר משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית.

ממצאים אלו מלמדים על השפעת המעבר של האוכלוסייה הערבית מחברה מסורתית לחברה מודרנית (כנאענה, 2005; Ghanem, 2001). מעבר זה אומנם נמצא בשלביו הראשוניים, אלא שהצליח לחולל שינוי בתפיסות ובעמדות האוכלוסייה מתופעות חברתיות שונות כולל את העמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, ממשפחותיהם ומהשתלבותם בקהילה. שינוי התחלתי זה מסביר את הממצא כי משפחות לילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית תומכות יותר במשפחות לילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, בזכויותיהן בתחומי החיים השונים ובמימושן בפועל מאשר משפחות ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. ממצא זה נובע מהסטיגמה השלילית כנגד בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית שעודה קיימת בחברה הערבית כנגד בעלי מוגבלות שכלית-התפתחותית. סטיגמה זו פוגעת לא רק בבעל המוגבלות השכלית-התפתחותית אלא גם במשפחתו כגון, פגיעה בסיכויי בנות המשפחה להינשא (אלקרינאוי וסלונים-נבו, 2009). פגיעה זו הביאה את משפחות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לצאת נגד זכויות משפחות לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, וזאת כדי להסתיר מפני החברה את הימצאותו של בעל מוגבלות שכלית התפתחותית במשפחה.

ממצאי המחקר מצביעים על מספר משתנים דמוגרפיים כבעלי השפעה על העמדות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, ממשפחותיהם ומהשתלבותם בקהילה. הממצאים הצביעו כי משכילים, בעלי מצב סוציו-אקונומי גבוה ונשים, מביעים עמדות חיוביות מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, ממשפחותיהם ומהשתלבותם בקהילה. ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם הממצאים שעלו בספרות המקצועית (מזאוי-מרגייה, 2001; Ten-; Goreczny et al., 2011; Klooster et al., 2009; Ouellette-Kuntz et al., 2010). לעומת זאת ובניגוד למחקרים

הקודמים (Krajewski & Flaherty, 2000; Harper & Peterson, 2001) ממצאי המחקר הנוכחי הצביעו כי אנשים צעירים אוחזים בעמדות חיוביות יותר מבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, ממשפחותיהם ומהשתלבותם בקהילה.

6. סיכום, המלצות ומסקנות

המחקר הנוכחי הינו מחקר חלוץ שמטרתו לבחון את עמדות האוכלוסייה הערבית כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, משפחותיהם והשתלבותם בקהילה. חשיבות המחקר נובעת מהעובדה שהוא מפנה את הזרקור לנושא רגיש בחברה הערבית, תוך ניסיון להעלות את הנושא לסדר היום הציבורי בחברה זו, לנותני השירותים ולרשויות הרווחה המטפלים בבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ובמשפחותיהם, וכי הדבר יסייע בשינוי התפיסה החברתית הרווחת כלפי בעלי מוגבלות ומשפחותיהם ויקל על השתלבותם בקהילה.

ממצאי המחקר מצביעים על תפיסה חיובית בינונית כלפי בעלי מוגבלות ומשפחותיהם וכלפי השתלבותם בקהילה. מכאן, המחקר מצביע על מעמד הנחות יחסית של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ושל משפחותיהם, בכך שהם נתפסים כחריגים וכלא מקובלים חברתית. מכאן, המחקר מצביע על צורך דחוף בתמיכה וסיוע נפשי שיש להעניק לבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ולמשפחותיהם. תמיכה זו תסייע לבעלי מוגבלות שכלית ולמשפחותיהם מהרבה בחינות:

א. מתן כלים ודרכים להתמודדות עם הלחץ והבידוד החברתי היוצרים לחצים נפשיים על בעל המוגבלות השכלית התפתחותית ועל משפחותיהם. לחצים אלו מולידים תגובות שליליות כנגד בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית כגון; התייחסות שלילית אליו מצד ההורים, חוסר דאגה למתן מענה לצרכיו ועוד.

ב. הענקת כלים ודרכים שיסיעו לבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ולמשפחותיהם לתפוס את בעל המוגבלות בצורה חיובית יותר.

ג. שיפור המצב הנפשי של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ושל משפחותיהם יעניק להם את היכולת לתבוע את זכויותיהם ואת רצונם להשתלב בקהילה.

ממצאי המחקר מעלים מספר מסקנות והמלצות שמטרתן לשפר את התפיסות והעמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומשפחותיהם והשתלבותם בקהילה:

א. בניית תכונות טיפול ותמיכה בבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ובמשפחותיהם, תכונות שיובילו להתייחסות חיובית על בעלי מוגבלות שכלית, יעזרו ויתמכו במשפחות בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית וגם יעצימו את המשפחות ויעודדו אותן לממש את זכויותיהן וזכויות ילדיהן (בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית).

ב. בניית תכניות התערבות בקהילה שמטרתן להעלות את נושא בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית לסדר היום הציבורי, ושיכילו בתוכן אלמנטים של שינויים בתפיסות ובעמדות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומשפחותיהם.

ג. בניית קבוצת תמיכה וייעוץ להורים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. הקבוצה תכלול בעלי מקצוע המטפלים במשפחות אלו, בין היתר העובדים הסוציאליים. קבוצת תמיכה זו תסייע להורים להסתגל למציאות החדשה אליה הם נקלעו, תתמוך בהם מבחינה רגשית ונפשית, ומתן כלים ואסטרטגיות להתמודדות מוצלחת עם העמדות והתפיסות החברתיות השליליות.

7. השלכות יישומיות של המחקר

ממצאי המחקר יסייעו בידי משרד הרווחה והגופים האחרים העוסקים בתחום המוגבלות השכלית התפתחותית להבנה עמוקה יותר של סוגיית המוגבלות השכלית התפתחותית ומעמדם של בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחברה הערבית, דבר אשר יסייע לבניית הדרכות המותאמות תרבותית לאוכלוסייה הערבית, שמטרתן שינוי תפיסת האוכלוסייה הערבית לבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומשפחותיהם ומהשתלבותם של בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית בחברה. הדרכות אלה יעשירו את הידע המקצועי של העוסקים בתחום המוגבלות השכלית התפתחותית, אודות תפיסת החברה לבעלי המוגבלות השכלית התפתחותית ומשפחותיהם, וסיכויי השתלבותם בחברה. הבנת הסוגיה בהיבט חברתי והתרבותי יש בו בכדי לקבוע ולחדד את הדרכים האפקטיביים לשינוי עמדות בקרב האוכלוסייה כלפי אנשים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית. להדרכות אלה יוזמנו מנהלי מחלקות הרווחה, עובדים סוציאליים, פסיכולוגים חינוכיים, יועצים חינוכיים, ומנהלי מעונות ובתי ספר לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. שינוי העמדות החברתיות ישפר את מעמדם החברתי, כלכלי הן של בעלי המוגבלות השכלית התפתחותית והן של משפחותיהם, במיוחד ששינוי מעמדם בחברה יאפשר להם ליהנות ממערך חיים נאות ויאפשר להם להשתלב במעגל הכלכלי-חברתי.

8. פורום/רשימת אנשי מקצוע ושטח להם יוצגו תוצאות המחקר

לתוצאותיו של מחקר זה יש חשיבות רבה עבור הגורמים העוסקים בטיפול בבעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ובמשפחותיהם. על כן, יש לחשוף את ממצאיו בפורום הרחב ביותר של מנהלי מחלקות הרווחה, עובדים סוציאליים, פסיכולוגים חינוכיים, יועצים חינוכיים, ומנהלי מעונות ובתי ספר לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית.

9. המלצות למחקרי המשך

המחקר הנוכחי מהווה מחקר פורץ דרך, שבחן את עמדות ותפיסות האוכלוסייה הערבית כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית, משפחותיהם והשתלבותם בקהילה. ממצאיו של מחקר זה מעלים מספר שאלות חשובות ומעניינות שיש להתייחס אליהן במחקרים עתידיים. ראשית, המחקר הנוכחי לא התייחס לדרכי התמודדות הורי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית עם התפיסות החברתיות כלפיהם וכלפי ילדיהם. מכאן חשוב שהמחקרים העתידיים יתייחסו לכלים ולאסטרטגיות המשמשים את הורי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית להתמודדות עם האתגרים החברתיים העומדים בפניהם. שנית, המחקר הנוכחי לא התייחס להשלכות העמדות והתפיסות החברתיות כלפי בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומשפחותיהם על עמדות וקבלת ההורים לילדיהם (בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית) ועל מאבקם למען זכויות ילדיהם ושילובם בחברה. מכאן, חשוב שהמחקרים העתידיים יבחנו את השלכות העמדות החברתיות של החברה על קבלת ההורים לילדיהם בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית ומשילובם בקהילה.

ביבליוגרפיה

- אבו בקר, ח' (2007). רוחה מודרנה ומסורת: התמודדותן של נשים פלסטיניות בישראל עם שינויים במסגרות חייהן. בתוך, ע' מנאע (עורך), **ספר החברה הערבית בישראל: אוכלוסייה, חברה, כלכלה (2)** (עמ' 359-384). ירושלים: הוצאת מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- אלקרינאווי, ע' וסלונים, נ' (2009). **תפיסת הילד החריג במשפחה הבדואית והשפעתה על דימויה ותפקודה של היחידה המשפחתית**. ירושלים: קרן של"ם לפיתוח שירותים לאדם עם ביגור שכלי ברשויות המקומיות.
- ארזי, ל' (2003). **קבלת החלטות של עובדים סוציאליים במקרים של אלימות במשפחה כלפי ילדים בעלי פיגור שכלי- השפעת עמדות העובד, ההתנהגות המאתגרת של הילד ואלימות ההורה**. עבודת גמר המוגשת כמילוי חלק מהדרישות לקבלת התואר מוסמך, אוניברסיטת חיפה.
- גרניצקי, א' (2004). **מחשבות על השמה חוץ-ביתית של הורים יהודים וערבים לילדים עם צרכים מיוחדים בהקשר לנטל וצריכת שירותים**. עבודת גמר המוגשת כמילוי חלק מהדרישות לקבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת חיפה.
- דאוד, נ' (2007). בין תרבות למצב חברתי-כלכלי: גורמים התורמים לאי-שוויון בבריאות בין ערבים ליהודים בישראל. בתוך, ע' מנאע (עורך), **ספר החברה הערבית בישראל: אוכלוסייה, חברה, כלכלה (2)** (עמ' 385-408). ירושלים: הוצאת מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- דובדבני, א' (1997). משפחות אומנה לאנשים בעלי פיגור שכלי: מוטיבציה, תפיסת תפקיד וראייתם את אדם שבאומנה בתוך א' רימרמן; מ' דובדבני; א' דובדבני וא' רמות (עורכים), **נכות התפתחותית ופיגור שכלי בישראל** (עמ' 190-204). ירושלים: הוצאת מאגנס.
- דיאב, ס', וסנדלר-לף, א' (2011). **בריאות הנפש ונפגעי נפש בחברה הערבית בישראל: תמונת מצב על אזור המשולש**. ירושלים: מאיר-ס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- הוזמי, ב' (1997). מגעים ועמדות כלפי אנשים נכים בקרב חונכי פר"ח בתוך א' רימרמן, מ' חובב, א' דובדבני וא' רמות (עורכים), **נכות התפתחותית ופיגור שכלי בישראל** (עמ' 127-135). ירושלים: הוצאת מאגנס.

חידר, ע' (2009). כוח העבודה הערבי בישראל: תהליכי הכלה והדרה בשוק העבודה. בתוך, ר' ח'מאיסי (עורך), **ספר החברה הערבית בישראל (3): אוכלוסייה, חברה, כלכלה** (עמ' 252-279). ירושלים: הוצאת מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.

חסון, ש' ואבו-עסבה, ח' (2004). (עורכים). **יהודים וערבים במציאות משתנה**. ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקר מדיניות.

מזאוי-מרג'יה, מ' (2001). **עמדות אנשי צוות במגזר הערבי כלפי שילובם של אנשים מפגרים בקהילה**. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך" בבית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה.

ניסים, ד' (1997). הקשר בין דימוי עצמי של מתבגרים לבין עמדותיהם כלפי אנשים מפגרים בתוך א' רימרמן, מ' חובב, א' דובדבני וא' רמות (עורכים), **נכות התפתחותית ופיגור שכלי בישראל** (עמ' 114-125). ירושלים: הוצאת מאגניס.

סנדלר, א' ושחק, י' (2006). **הנכים בחברה הערבית בישראל הזדמנות לשינוי חברתי**. ירושלים: ג'וינט ישראל, היחידה לנכויות ושיקום.

שקארה, ג' (2010). **תפיסות הורים לבוגרים עם לקויות קוגניטיביות במגזר הערבי את הדיוור בקהילה**. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך" בחוג לחינוך מיוחד, אוניברסיטת חיפה.

עבד אללטיף, ס' (2007). **תרבות הפיגור בקרב משפחות לילדים עם פיגור שכלי**. עבודת גמר לקבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה" במחלקה לסוציולוגיה, אוניברסיטת ג'נוב אלואדי, מצרים. (בערבית).

קנדל-גרס, י' (1987). **שינוי עמדות של סוהרים כלפי מוגבליות באמצעות השתלמות יעודית בנושא נכויות**. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך" בבית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר-אילן.

Abu-Lughod L. (1998). *Remaking women- feminism and modernity in the Middle East*. New Jersey: Princeton.

Abu-Rabia-Queder, S. (2006). They felt I raped a role not supposed to be mine": First women principal in a Bedouin tribal society. In *Women principals in multicultural society*, ed. Izhar Oplatka and Rahel Hertz-Lazarowitz. The Netherlands: Sense Publishers.

- Allen, B. & Allen, S. (1995). The process of socially constructing mental-retardation-toward value-based interaction. *Journal of The association for persons with severe handicaps*, 20 (2), 158-160.
- Carter, E. W., Hughes, C., Copeland, S. R., & Breen, C. (2001). Differences between high school students who do and do not volunteer to participate in a peer interaction program. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 26, 229-239.
- Coren E, Hutchfield J, Thomae M, Gustafsson C.(2010). *Parent training support for intellectually disabled parents*. Department of Social Work, Community and Mental Health, Canterbury Christ Church University, North Holmes Road, Canterbury, Kent, UK, CT1 1QU.
- Donaldson, R. M., Helmstetter, E., Donaldson, J., & West, R. (1994). Influencing high school students' attitudes toward and interactions with peers with disabilities. *Social Education*, 58, 233-237.
- DSM-IV. (1994). American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th Edition
- Duvdevany, I., & Aboud, S. (2003). Stress, social support and well-being of Arab mother of children with intellectual disability who are served by welfare services in northern Israel. *J Intellect Disabil Res*, 47 (4-5), 264-272.
- Dykens, E. M. (2006). Toward a positive psychology of mental retardation. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76 (2), 158-193.
- Finger, A. (1994). And the greatest of these is charity. In B. Shaw (Ed.), *The Ragged Edge: The Disability Experience from the Pages of the First Fifteen Years of the Disability Rag*. (pp. 119-115). Louisville, KY: The Avocado Press.

- Fisher, D., Pumpian, I., & Sax, C. (1998). High school students' attitudes about and recommendations for their peers with significant disabilities. *Journal of Association for Persons with Severe Handicaps*, 32, 272- 280.
- Florian, V., & Shurka E. (1981). Jewish and Arab parents coping patterns with their child with a disability in Israel. *International Journal of Rehabilitation Research*, 4 (2), 201-204.
- Florian, V. & Katz, S. (1983). The impact of cultural ethnic, and natural variables on attitudes towards the disabled in Israel: A review. *International Journal of Intercultural Relations*, 7, 167-179.
- Goreczny, A., Bender, E., Caruso, G., & Feinstein, C. (2011). Attitudes toward individuals with disabilities: Results of a recent survey and implications of those results. *Research in Developmental Disabilities*, 32, 1596–1609.
- Gottlieb, J., & Corman, L. (1975). Public attitudes toward MR. children. *American Journal of Mental Deficiency*, 80, 72-80.
- Harper, D., & Peterson, D. (2001). Children in the Philippines: Attitudes toward visible physical impairment. *Cleft-Palate Craniofacial Journal*, 38, 566–576.
- Henry, D., Duvdevany, I., Keys, C., & Balcazar, F. (2004). Attitudes of American and Israeli staff toward people with intellectual disabilities. *Mental Retardation*, 42(1), 26–36.
- Henry, D., Keys, C., Jopp, D., & Balcazar, F. (1996). The community living attitudes scale, mental retardation form: Development and psychometric properties. *Mental Retardation*, 34 (3), 149-158.
- Knight, S. J. L. (2010). *Genetics of Mental Retardation: An Overview Encompassing Learning Disability and Intellectual Disability*. S Karger AG

- Krajewski, J. & Flaherty, T. (2000). Attitudes of high school students toward individuals with mental retardation. *Mental Retardation*, 38, 154-162.
- Link, B.G., Struening, E.L., Neese-Todd, S., Asmussen, S., & Phelan, J.C. (2001). The consequences of stigma for the self-esteem of people with mental illness. *Psychiatric Services*, 52(12),1621-1625.
- Luckasson, R., Borthwick-Duffy, S., Buntinx, W. H. E., Coulter, D. L., Craig, E. M., Reeve, A., Schalock, R. L., Snell, M. E., Spitalnik, D. M., Spreat, S., & Tasse, M. J. (2002). *Mental retardation: Definition, classification, and systems of supports* (10th ed.). Washington DC: American Association on Mental Retardation.
- Ouellette-Kuntz, H., Burge, P., Brown, H., & Arsenault, E. (2010). Public attitudes towards individuals with intellectual disabilities as measured by the concept of social distance. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23, 132-142 .
- Sandieson, R. (2002). Students' attitudes toward their peers with developmental disabilities. *Clinical Bulletin of the Developmental Disabilities Program*, 13, 1-11.
- Schalock, R., et al. (2007). The Renaming of Mental Retardation: Understanding the Change to the Term Intellectual Disability. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 45 (2), 116-124.
- Simpson, M.K. (1996). Normalization and psychology of 'mental retardation'. *Sociological Review*, 44 (1), 99-118.
- Stachura, K., & Garven, F. (2007). A national survey of occupational therapy students and physiotherapy student's attitudes to disabled persons. *Clinical Rehabilitation*, 21(5), 442-449.

- Szymanski, L., & King, B. H. (1999). Practice parameters for the assessment and treatment of children, adolescents, and adults with mental retardation and comorbid mental disorders. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38 (12), 5-31.
- Ten-Klooster, P., Dannenberg, J., Taal, E., Burger, R., & Rasker, J. (2009). Attitudes towards people with physical or intellectual disabilities: Nursing students and non-nursing peers. *Journal of Advanced Nursing*, 65(12), 2562–2573.
- Westbrok, M.T., Legge, V. & Pennay, M. (1993). Attitudes toward disabilities in a multicultural society. *Social science & Medicine*, 36 (5), 615-623 .
- Yazbeck M., McVilly K. & Parmenter T. R. (2004) Attitudes toward people with intellectual disabilities: An Australian perspective. *Journal of Disability Policy Studies*, 15, 97–111.
- Yuker, H. E. & Block, J. R. (1986). *Research with the attitudes toward disabled persons scales (ATDP) 1960-1985*. Hempstead, NY: Hofstra University.

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4243642,00.html>

נספחי המחקר

נספח 1: שאלון למשפחות עם ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית

- (1) هل أنت: 1. ذكر 2. أنثى (2) الجيل: _____
- (3) الحالة الاجتماعية: 1. متزوج 2. مطلق 3. أرمل (4) عدد الأبناء: _____
- (5) عدد الأبناء المعاقين: _____
- (6) ما هي ثقافتك: 1. ابتدائية 2. إعدادية 3. ثانوية 4. فوق ثانوية، غير أكاديمية 5. أكاديمية
- (7) كيف تعرف موقفك من الدين: 1. علماني 2. غير متدين 3. محافظ 4. متدين 5. متدين جداً
- (8) جنس الابن المعاق: الأول: _____ الثاني: _____ الثالث: _____
- (9) جيل الابن المعاق: الأول: _____ الثاني: _____ الثالث: _____
- (10) درجة إعاقة الابن:
- الابن الأول: 1. بسيطة 2. متوسطة 3. شديدة 4. شديدة جداً
- الابن الثاني: 1. بسيطة 2. متوسطة 3. شديدة 4. شديدة جداً
- الابن الثالث: 1. بسيطة 2. متوسطة 3. شديدة 4. شديدة جداً
- (11) متوسط دخل الأسرة الشهري في البلاد هو 12,300 ₪. هل مجموع دخل الأشخاص الذين يسكنون في البيت هو أعلى، قريب أو أقل من هذا المعدل: 1. أقل بكثير 2. أقل بقليل 3. يساوي هذا المبلغ 4. أعلى بقليل 5. أعلى بكثير

12. فيما يلي عدد من الجمل التي تحوي آراء ومواقف تجاه أشخاص ذوي إعاقة عقلية. اقرأ كل جملة بتمعن، اختر أكثرها ملائمة لموقفك وأحط العدد بدائرة. أجب على كل الأسئلة:

غير موافق بالمرة	غير موافق	غير موافق إلى حد ما	موافق إلى حد ما	موافق	موافق جداً
1	2	3	4	5	6
1. على أهل الأولاد ذوي الإعاقة العقلية أن يكونوا أقل صرامة تجاه ابنهم المعاق من أهل لأولاد عاديين	1	2	3	4	5
2. الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية قادرين على القيام بالمهام الحياتية مثل الأشخاص العاديين	1	2	3	4	5
3. عادة ما يكون التكيف مع الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية أسهل بكثير من التكيف مع الأشخاص العاديين	1	2	3	4	5
4. يشعر غالبية أصحاب الإعاقة العقلية بالشفقة باتجاه أنفسهم	1	2	3	4	5
5. صاحب الإعاقة العقلية هو مثل أي إنسان آخر	1	2	3	4	5
6. يجب أن يتعلم الولد صاحب الإعاقة العقلية فقط في مدرسة خاصة	1	2	3	4	5
7. سيكون من الأفضل للأشخاص ذوي الإعاقة العقلية التواجد والمكوث في مؤسسات أعدت خصيصاً لهم	1	2	3	4	5
8. على الحكومة أن تهتم بالأشخاص ذوي الإعاقة العقلية	1	2	3	4	5
9. معظم الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية يغلب عليهم القلق	1	2	3	4	5
10. لا نتوقع من الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية القيام بالمتطلبات كما نتوقع من الأشخاص العاديين	1	2	3	4	5
11. الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية سعداء مثل الأشخاص العاديين	1	2	3	4	5
12. كلما كان الشخص معاقاً عقلياً بدرجة أعلى كلما يصعب التعامل معه	1	2	3	4	5
13. يكاد يكون من المستحيل للشخص ذي الإعاقة العقلية أن يدير حياة طبيعية	1	2	3	4	5
14. يجب علينا أن لا نتوقع الكثير من الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية	1	2	3	4	5
15. يميل الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية في معظم الوقت إلى الوحدة	1	2	3	4	5

6	5	4	3	2	1	16. يميل الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية إلى الغضب أسرع من غيرهم
6	5	4	3	2	1	17. ليس باستطاعة الأشخاص ذوي الإعاقة إدارة حياتهم الاجتماعية بشكل طبيعي
6	5	4	3	2	1	18. غالبية الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية يشعرون بأنهم ليسوا جيدين بنفس الدرجة بالنسبة للأشخاص العاديين
6	5	4	3	2	1	19. يجب عليك أن تكون حذرا بأقوالك عندما تكون متواجد في محل يشارك به شخص ذي إعاقة عقلية
6	5	4	3	2	1	20. عادة تكون تعابير الوجه لدى الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية متقلبة (متقلب المزاج)

13. فيما يلي عدد من الجمل التي تحوي آراء ومواقف تجاه دمج ذوي الإعاقة العقلية في المجتمع. اقرأ كل جملة بتمعن, اختر أكثرها ملائمة لموقفك وأحط العدد بدائرة. أجب على كل الأسئلة

غير موافق بتاتا	غير موافق	غير متأكد لكن أميل إلى عدم الموافقة	غير متأكد لكن أميل إلى الموافقة	موافق	موافق جدا
1	2	3	4	5	6
1	2	3	4	5	6
1	2	3	4	5	6
1	2	3	4	5	6
1	2	3	4	5	6
1	2	3	4	5	6
1	2	3	4	5	6
1	2	3	4	5	6
1	2	3	4	5	6
1	2	3	4	5	6

						مواطنين مفيدون للمجتمع
6	5	4	3	2	1	9. لأشخاص ذوي الإعاقة العقلية أهداف لحياتهم مثل جميع الناس
6	5	4	3	2	1	10. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية لا يستطيعون أن يسيطروا على حياتهم مثل جميع الناس
6	5	4	3	2	1	11. لأشخاص ذوي الإعاقة العقلية من الممكن أن يتمتعوا بعلاقات شخصية حميمة مثل جميع الناس
6	5	4	3	2	1	12. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية محدودون لدرجة أنه يصعب عليهم أن يكونوا حساسين لاحتياجات غيرهم
6	5	4	3	2	1	13. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية هم أفضل الأشخاص الذين يمكن أن يسدوا النصيحة لمن يريد السكن مع مماثلين لهم (ذوي الإعاقة العقلية) وبشكل جماعي
6	5	4	3	2	1	14. بكل ما يتعلق باتخاذ قرارات المتعلقة بحياة الشخص ذي الإعاقة العقلية، يجب أن يأخذ رأيه بعين الاعتبار أكثر من رأي ذويه، أقربائه أو أشخاص مهنيين
6	5	4	3	2	1	15. من ممكن الاتكال على أشخاص ذوي الإعاقة العقلية بأن يتصرفوا بشكل مسؤول بكل ما يتعلق بالمال
6	5	4	3	2	1	16. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية لا يخيفون الجيران الذين يعملون ويسكنون في حيزهم
6	5	4	3	2	1	17. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية بحاجة عادة إلى السكن بأماكن واطر مزودة ومدعومة بالطواقم المهنية
6	5	4	3	2	1	18. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية يجب أن يعيشوا بأطر محمية من كل خطر بالمجتمع
6	5	4	3	2	1	19. العلاج الأفضل لأشخاص ذوي الإعاقة العقلية هو أن يندمجوا وينخرطوا في الحياة الطبيعية في المجتمع وأن يكونوا جزءاً منه
6	5	4	3	2	1	20. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية من المحتمل أن يواجهوا مشاكل في المجتمع بحالة وجودهم دون مراقبة ورعاية
6	5	4	3	2	1	21. الطريقة الأنجع للتعامل مع أشخاص ذوي الإعاقة العقلية هي وضعهم في مؤسسة خاصة بهم
						22. المؤسسات والخدمات المّدة لأشخاص ذوي الإعاقة

6	5	4	3	2	1	العقلية يجب أن تكون خارج أماكن السكن والأحياء العادية
6	5	4	3	2	1	23. المؤسسات والخدمات الخاصة لأشخاص ذوي الإعاقة العقلية يقللون من قيمة البيوت في الأحياء السكنية
6	5	4	3	2	1	24. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية هم عبئ على المجتمع
6	5	4	3	2	1	25. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية يحاولون مساعدة الواحد للآخر هم مثل " الكفيفين الذين يمررون كفيفين "
6	5	4	3	2	1	26. عدم السماح للأشخاص ذوي الإعاقة العقلية الزواج وإنجاب الأطفال
6	5	4	3	2	1	27. غياباً من طرف الشخص الذي يتزوج من شخص ذي إعاقة عقلية
6	5	4	3	2	1	28. يجب التأكد من أن تكون للأشخاص ذوي الإعاقات العقلية، نفس الحقوق المعطاه للأشخاص العاديين
6	5	4	3	2	1	29. لا يمكن لأشخاص ذوي إعاقة عقلية أن يدبروا مكتب عمومي
6	5	4	3	2	1	30. لا يسمح لأشخاص ذوي إعاقة عقلية ان يقودوا سيارة
6	5	4	3	2	1	31. ممكن الاتكال على شخص ذي إعاقة عقلية بأن يعتني بأولادي
6	5	4	3	2	1	32. لا أريد السكن في حي مع أشخاص ذوي إعاقة عقلية
6	5	4	3	2	1	33. يجب تشجيع الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية على الكفاح من أجل أنفسهم
6	5	4	3	2	1	34. يمكن للأشخاص ذوي الإعاقة العقلية تخطيط اجتماعات ومؤتمرات دون مساعدة الآخرين
6	5	4	3	2	1	35. معظم الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية يفضلون أن يعملوا في إطار محمي الذي هو أكثر حساسية لاحتياجاتهم
6	5	4	3	2	1	36. استثمار موارد إضافية في برامج لأشخاص ذوي إعاقة عقلية هي مضيعة للأموال دافعي الضريبة
6	5	4	3	2	1	37. يجب على الأشخاص المهنيين ان يتخذوا قرارات تجاه الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية ليس في حالات بها

						الأمر ضروري للغاية
6	5	4	3	2	1	38. من المهم وجود مراكز عمل محمية لتشغيل أشخاص ذوي إعاقة عقلية

14. فيما يلي عدد من الجمل التي تحوي آراء ومواقف تجاه أشخاص ذوي إعاقة عقلية. اقرأ كل جملة بتمعن، اختر أكثرها ملائمة لموقفك وأحط العدد بدائرة. أجب على كل الأسئلة

موافق جدا	موافق	أوافق بدرجة متوسطة	غير موافق	غير موافق بتاتا	
5	4	3	2	1	
5	4	3	2	1	1. لا أوافق على زواج ابني/ابنتي من عائلة لديها شخص معاق
5	4	3	2	1	2. لا أوافق على إقامة علاقات اجتماعية مع عائلة لديها شخص معاق
5	4	3	2	1	3. لا أشعر بالراحة بصحبة عائلات ذوي الإعاقة العقلية
5	4	3	2	1	4. من الصعب أن أشعر بالقرب من زميل لديه ابن معاق عقليا مثلما أشعر تجاه بقية الزملاء
5	4	3	2	1	5. لا أكره لو سكنت إحدى عائلات ذوي الإعاقة العقلية بجواري
5	4	3	2	1	6. أميل لمساعدة عائلات ذوي الإعاقة العقلية حتى لو لم يطلبوا المساعدة
5	4	3	2	1	7. عائلات ذوي الإعاقة العقلية من الممكن أن يتمتعوا بعلاقات اجتماعية مثل جميع العائلات
5	4	3	2	1	8. على أسرة المعاق أن تعمل على عزل نفسها قدر الإمكان عن المجتمع خوفا من أن يعدي ابنهم الأطفال
5	4	3	2	1	9. على أسرة المعاق أن تعمل على عزل نفسها قدر الإمكان عن المجتمع خوفا من نظرات الآخرين لابنهم
5	4	3	2	1	10. على أسرة المعاق أن تعمل على عزل نفسها قدر الإمكان عن المجتمع بسبب تصرفات ابنهم المختلفة عن الأطفال العاديين
5	4	3	2	1	11. على أسرة المعاق أن تعمل على عزل نفسها قدر الإمكان عن المجتمع بسبب تصرفات ابنهم العدوانية
5	4	3	2	1	12. يجب تشجيع عائلات ذوي الإعاقة العقلية للاندماج في المجتمع وممارسة حياتهم الطبيعية
5	4	3	2	1	13. أشعر بالحرج إذا دعيتي عائلة طفل معاق عقليا لإحدى المناسبات الاجتماعية
5	4	3	2	1	14. من الصعب علي أن أعرف أصدقائي وأقاربي على شخص لديه طفل معاق عقليا

5	4	3	2	1	15. يجب وعد العائلات ذوي الإعاقة العقلية ان تتمتع بنفس الحقوق للعائلات الأخرى
5	4	3	2	1	16. من الممكن الاعتماد على عائلات ذوي إعاقة عقلية الاعتناء بابني
5	4	3	2	1	17. عائلات ذوي إعاقة عقلية لا تستطيع أن تسيطر على حياتها مثل جميع العائلات
5	4	3	2	1	18. عائلات ذوي الإعاقة العقلية لا تخيف الجيران الذين يعملون ويسكنون في حيها

נספח 2: שאלון למשפחות של ילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית

- (1) هل أنت: 1. ذكر 2. أنثى (2) الجيل: _____
- (3) الحالة الاجتماعية: 1. متزوج 2. مطلق 3. أرمل (4) عدد الأبناء: _____
- (5) ما هي ثقافتك: 1. ابتدائية 2. إعدادية 3. ثانوية 4. فوق ثانوية، غير أكاديمية 5. أكاديمية
- (6) كيف تعرف موقفك من الدين: 1. علماني 2. غير متدين 3. محافظ 4. متدين 5. متدين جدا
- (7) متوسط دخل الأسرة الشهري في البلاد هو 12,300 ₪. هل مجموع دخل الأشخاص الذين يسكنون في البيت هو أعلى، قريب أو أقل من هذا المعدل: 1. أقل بكثير 2. أقل بقليل 3. يساوي هذا المبلغ 4. أعلى بقليل 5. أعلى بكثير
- (8) هل لديك معارف من ذوي الإعاقات: 1. لا (انتقل للسؤال رقم 11) 2. نعم
- (9) من أين تعرف ذوي الإعاقات: 1. من العمل 2. من العائلة 3. أصدقاء 4. جيران أو معارف غير أقرباء 5. آخر _____
- (10) درجة الإعاقة: 1. بسيطة 2. متوسطة 3. شديدة 4. شديدة جداً

11. فيما يلي عدد من الجمل التي تحوي آراء ومواقف تجاه أشخاص ذوي إعاقة عقلية. اقرأ كل جملة بتمعن, اختر أكثرها ملائمة لموقفك وأحط العدد بدائرة. أجب على كل الأسئلة:

غير موافق بالمرة	غير موافق	غير موافق إلى حد ما	موافق إلى حد ما	موافق	موافق جداً
1	2	3	4	5	6
1. على أهل الأولاد ذوي الإعاقة العقلية أن يكونوا أقل صرامة تجاه ابنهم المعاق من أهل لأولاد عاديين	1	2	3	4	5
2. الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية قادرين على القيام بالمهام الحياتية مثل الأشخاص العاديين	1	2	3	4	5
3. عادة ما يكون التكيف مع الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية أسهل بكثير من التكيف مع الأشخاص العاديين	1	2	3	4	5
4. يشعر غالبية أصحاب الإعاقة العقلية بالشفقة باتجاه أنفسهم	1	2	3	4	5
5. صاحب الإعاقة العقلية هو مثل أي إنسان آخر	1	2	3	4	5
6. يجب أن يتعلم الولد صاحب الإعاقة العقلية فقط في مدرسة خاصة	1	2	3	4	5

6	5	4	3	2	1	7. سيكون من الأفضل للأشخاص ذوي الإعاقة العقلية التواجد والمكوث في مؤسسات أعدت خصيصاً لهم
6	5	4	3	2	1	8. على الحكومة أن تهتم بالأشخاص ذوي الإعاقة العقلية
6	5	4	3	2	1	9. معظم الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية يغلب عليهم القلق
6	5	4	3	2	1	10. لا نتوقع من الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية القيام بالمتطلبات كما نتوقع من الأشخاص العاديين
6	5	4	3	2	1	11. الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية سعداء مثل الأشخاص العاديين
6	5	4	3	2	1	12. كلما كان الشخص معاقاً عقلياً بدرجة أعلى كلما يصعب التعامل معه
6	5	4	3	2	1	13. يكاد يكون من المستحيل للشخص ذي الإعاقة العقلية أن يدير حياة طبيعية
6	5	4	3	2	1	14. يجب علينا أن لا نتوقع الكثير من الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية
6	5	4	3	2	1	15. يميل الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية في معظم الوقت إلى الوحدة
6	5	4	3	2	1	16. يميل الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية إلى الغضب أسرع من غيرهم
6	5	4	3	2	1	17. ليس باستطاعة الأشخاص ذوي الإعاقة إدارة حياتهم الاجتماعية بشكل طبيعي
6	5	4	3	2	1	18. غالبية الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية يشعرون بأنهم ليسوا جيدين بنفس الدرجة بالنسبة للأشخاص العاديين
6	5	4	3	2	1	19. يجب عليك أن تكون حذراً بأقوالك عندما تكون متواجد في محل يشارك به شخص ذي إعاقة عقلية
6	5	4	3	2	1	20. عادة تكون تعابير الوجه لدى الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية متقلبة (متقلب المزاج)

12. فيما يلي عدد من الجمل التي تحوي آراء ومواقف تجاه دمج ذوي الإعاقة العقلية في المجتمع. اقرأ كل جملة بتمعن, اختر أكثرها ملائمة لموقفك وأعط العدد بدائرة. أجب على كل الأسئلة

غير موافق بتاتا	غير موافق	غير متأكد لكن أميل إلى عدم الموافقة	غير متأكد لكن أميل إلى الموافقة	موافق	موافق جدا
1	2	3	4	5	6
1. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية يكونوا سعداء أكثر عندما يسكنون ويعملون مع أشخاص ذوي إعاقة عقلية مثلهم	1	2	3	4	5
2. لا يوجد لدى أشخاص ذوي الإعاقة العقلية رغبة في العمل	1	2	3	4	5
3. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية بحاجة لشخص كي يخطط لهم فعاليتهم	1	2	3	4	5
4. تمنع إلقاء مسؤولية على أشخاص ذوي الإعاقة العقلية	1	2	3	4	5
5. بإمكان أشخاص ذوي الإعاقة العقلية أن ينتظموا وأن يمثلوا أنفسهم	1	2	3	4	5
6. لأشخاص ذوي الإعاقة العقلية لا يوجد لديهم طموح للتقدم بعملهم	1	2	3	4	5
7. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية ليسوا بحاجة لاختيار الفعاليات اليومية الخاصة بهم	1	2	3	4	5
8. بإمكان أشخاص ذوي الإعاقة العقلية أن يكونوا مواطنين مفيدون للمجتمع	1	2	3	4	5
9. لأشخاص ذوي الإعاقة العقلية أهداف لحياتهم مثل جميع الناس	1	2	3	4	5
10. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية لا يستطيعون أن يسيطروا على حياتهم مثل جميع الناس	1	2	3	4	5
11. لأشخاص ذوي الإعاقة العقلية من الممكن أن يتمتعوا بعلاقات شخصية حميمة مثل جميع الناس	1	2	3	4	5
12. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية محدودون لدرجة أنه يصعب عليهم أن يكونوا حساسين لاحتياجات غيرهم	1	2	3	4	5
13. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية هم أفضل الأشخاص الذين يمكن أن يسدوا النصيحة لمن يريد السكن مع مماثلين لهم (ذوي الإعاقة العقلية) وبشكل جماعي	1	2	3	4	5

6	5	4	3	2	1	14. بكل ما يتعلق باتخاذ قرارات المتعلقة بحياة الشخص ذي الإعاقة العقلية، يجب أن يأخذ رأيه بعين الاعتبار أكثر من رأي ذويه، أقربائه أو أشخاص مهنيين
6	5	4	3	2	1	15. من ممكن الاتكال على أشخاص ذوي الإعاقة العقلية بأن يتصرفوا بشكل مسؤول بكل ما يتعلق بالمال
6	5	4	3	2	1	16. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية لا يخيفون الجيران الذين يعملون ويسكنون في حيهم
6	5	4	3	2	1	17. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية بحاجة عادة إلى السكن بأماكن واطر مزودة ومدعومة بالطواقم المهنية
6	5	4	3	2	1	18. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية يجب أن يعيشوا بأطر محمية من كل خطر بالمجتمع
6	5	4	3	2	1	19. العلاج الأفضل لأشخاص ذوي الإعاقة العقلية هو أن يندمجوا وينخرطوا في الحياة الطبيعية في المجتمع وأن يكونوا جزءاً منه
6	5	4	3	2	1	20. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية من المحتمل أن يواجهوا مشاكل في المجتمع بحالة وجودهم دون مراقبة ورعاية
6	5	4	3	2	1	21. الطريقة الأنجع للتعامل مع أشخاص ذوي الإعاقة العقلية هي وضعهم في مؤسسة خاصة بهم
6	5	4	3	2	1	22. المؤسسات والخدمات المَعْدَة لأشخاص ذوي الإعاقة العقلية يجب أن تكون خارج أماكن السكن والأحياء العادية
6	5	4	3	2	1	23. المؤسسات والخدمات الخاصة لأشخاص ذوي الإعاقة العقلية يقللون من قيمة البيوت في الأحياء السكنية
6	5	4	3	2	1	24. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية هم عبئ على المجتمع
6	5	4	3	2	1	25. أشخاص ذوي الإعاقة العقلية يحاولون مساعدة الواحد للآخر هم مثل " الكفيفين الذين يمررون كفيفين "
6	5	4	3	2	1	26. عدم السماح للأشخاص ذوي الإعاقة العقلية الزواج وإنجاب الأطفال
6	5	4	3	2	1	27. غياباً من طرف الشخص الذي يتزوج من شخص ذي إعاقة عقلية
6	5	4	3	2	1	28. يجب التأكد من أن تكون للأشخاص ذوي الإعاقات العقلية، نفس الحقوق المعطاه للأشخاص العاديين
6	5	4	3	2	1	29. لا يمكن لأشخاص ذوي إعاقة عقلية أن يديروا مكتب

عمومي						
30. لا يسمح لأشخاص ذوي إعاقة عقلية ان يقودوا سيارة	1	2	3	4	5	6
31. ممكن الاتكال على شخص ذي إعاقة عقلية بأن يعتني بأولادي	1	2	3	4	5	6
32. لا أريد السكن في حي مع أشخاص ذوي إعاقة عقلية	1	2	3	4	5	6
33. يجب تشجيع الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية على الكفاح من أجل أنفسهم	1	2	3	4	5	6
34. يمكن للأشخاص ذوي الإعاقة العقلية تخطيط اجتماعات ومؤتمرات دون مساعدة الآخرين	1	2	3	4	5	6
35. معظم الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية يفضلون أن يعملوا في إطار محمي الذي هو أكثر حساسية لاحتياجاتهم	1	2	3	4	5	6
36. استثمار موارد إضافية في برامج لأشخاص ذوي إعاقة عقلية هي مضيعة للأموال دافعي الضريبة	1	2	3	4	5	6
37. يجب على الأشخاص المهنيين ان يتخذوا قرارات تجاه الأشخاص ذوي الإعاقة العقلية ليس في حالات بها الأمر ضروري للغاية	1	2	3	4	5	6
38. من المهم وجود مراكز عمل محمية لتشغيل أشخاص ذوي إعاقة عقلية	1	2	3	4	5	6

13. فيما يلي عدد من الجمل التي تحوي آراء ومواقف تجاه أشخاص ذوي إعاقة عقلية. اقرأ كل جملة بتمعن, اختر أكثرها ملائمة لموقفك وأحط العدد بدائرة. أجب على كل الأسئلة

غير موافق بشدة	غير موافق	أوافق بدرجة متوسطة	موافق	موافق جدا	
1	2	3	4	5	
1. لا أوافق على زواج ابني/ابنتي من عائلة لديها شخص معاق	1	2	3	4	5
2. لا أوافق على إقامة علاقات اجتماعية مع عائله لديها شخص معاق	1	2	3	4	5
3. لا أشعر بالراحة بصحبة عائلات ذوي الإعاقة العقلية	1	2	3	4	5
4. من الصعب أن أشعر بالقرب من زميل لديه ابن معاق عقليا مثلما أشعر تجاه بقية الزملاء	1	2	3	4	5
5. لا أكره لو سكنت إحدى عائلات ذوي الإعاقة العقلية بجواري	1	2	3	4	5
6. أميل لمساعدة عائلات ذوي الإعاقة العقلية حتى لو لم يطلبوا المساعدة	1	2	3	4	5
7. عائلات ذوي الإعاقة العقلية من الممكن أن يتمتعوا بعلاقات اجتماعية	1	2	3	4	5

					مثل جميع العائلات
5	4	3	2	1	8. على أسرة المعاق أن تعمل على عزل نفسها قدر الإمكان عن المجتمع خوفا من أن يعدي ابنهم الأطفال
5	4	3	2	1	9. على أسرة المعاق أن تعمل على عزل نفسها قدر الإمكان عن المجتمع خوفا من نظرات الآخرين لابنهم
5	4	3	2	1	10. على أسرة المعاق أن تعمل على عزل نفسها قدر الإمكان عن المجتمع بسبب تصرفات ابنهم المختلفة عن الأطفال العاديين
5	4	3	2	1	11. على أسرة المعاق أن تعمل على عزل نفسها قدر الإمكان عن المجتمع بسبب تصرفات ابنهم العدوانية
5	4	3	2	1	12. يجب تشجيع عائلات ذوي الإعاقة العقلية للاندماج في المجتمع وممارسة حياتهم الطبيعية
5	4	3	2	1	13. أشعر بالحرج إذا دعنتي عائلة طفل معاق عقليا لإحدى المناسبات الاجتماعية
5	4	3	2	1	14. من الصعب علي أن أعرف أصدقائي وأقاربي على شخص لديه طفل معاق عقليا
5	4	3	2	1	15. يجب وعد العائلات ذوي الإعاقة العقلية ان تتمتع بنفس الحقوق للعائلات الأخرى
5	4	3	2	1	16. من الممكن الاعتماد على عائلات ذوي إعاقة عقلية الاعتناء بابني
5	4	3	2	1	17. عائلات ذوي إعاقة عقلية لا تستطيع أن تسيطر على حياتها مثل جميع العائلات
5	4	3	2	1	18. عائلات ذوي الإعاقة العقلية لا تخيف الجيران الذين يعملون ويسكنون في حيها

כלי המחקר בעברית

נספחי המחקר

נספח 1: שאלון למשפחות עם ילדים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית

- (1) מין: 1. זכר 2. נקבה (2) גיל: _____
- (3) מצב משפחתי: 1. נשוי 2. גרוש 3. אלמן (4) מספר ילדים: _____
- (5) מספר ילדים עם מוגבלות: _____
- (6) השכלה: 1. יסודית 2. חטיבת ביניים 3. חטיבה עליונה 4. מעל חטיבה עליונה- לא אקדמית 5. אקדמית
- (7) אתה מגדיר עצמך מבחינה דתית כ: 1. חלוני 2. לא דתי 3. שמרני 4. דתי 5. דתי מאד
- (8) מין הילד עם המוגבלות: הראשון: _____ השני: _____ השלישי: _____
- (9) גיל הילד עם המוגבלות: הראשון: _____ השני: _____ השלישי: _____
- (10) דרגת המוגבלות של הילד: הילד הראשון: 1. קלה 2. בנונית 3. קשה 4. קשה מאד
הילד השני: 1. קלה 2. בינונית 3. קשה 4. קשה מאד
הילד השלישי: 1. קלה 2. בינונית 3. קשה 4. קשה מאד
- (11) ממוצע ההכנסה החודשית למשפחה בארץ הוא 12.300 ₪. האם ממוצע ההכנסה של הנפשות שגרים בבית הוא גבוהה, קרוב או

פחות מהממוצע הזה: 1. הרבה פחות 2. מעט פחות 3. שווה לסכום הזה 4. מעט גבוהה 5. יותר גבוהה.

12. להלן מספר משפטים המכילים דעות ועמדות של אנשים כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית. קרא כל משפט, בחר במשפט הכי מתאים לעמדה שלך, היקף את המספר של התשובה, ענה על כל השאלות.

מסכים מאד	מסכים	כמעט מסכים	כמעט לא מסכים	לא מסכים	בכלל לא מסכים	
6	5	4	3	2	1	
6	5	4	3	2	1	1. על ההורים של ילדים עם מוגבלות שכלית להיות פחות קפדנים כלפי בנם המוגבל יותר מאשר הוריו של ילד רגיל.
6	5	4	3	2	1	2. אנשים בעלי מוגבלות שכלית יכולים לבצע משימות החיים כמו אנשים רגילים.
6	5	4	3	2	1	3. בדרך כלל ההסתגלות עם אנשים בעלי מוגבלות שכלית יותר קלה מאשר הסתגלות עם אנשים רגילים.
6	5	4	3	2	1	4. רוב בעלי המוגבלות מרגישים רגשי רחמים כלפי עצמם.
6	5	4	3	2	1	5. בעל מוגבלות שכלית הוא כמו כל בן אדם אחר.
6	5	4	3	2	1	6. ילד עם מוגבלות שכלית צריך ללמוד בבית ספר לחינוך מיוחד.
6	5	4	3	2	1	7. יותר טוב לאנשים עם מוגבלות שכלית להיות ולהשהות במוסדות שנועדו עבורם.
6	5	4	3	2	1	8. על הממשלה לדאוג לאנשים בעלי מוגבלות שכלית.
6	5	4	3	2	1	9. רוב האנשים בעלי מוגבלות שכלית נוטים לדאגה.
6	5	4	3	2	1	10. לא מצפים מאנשים בעלי מוגבלות שכלית שימלאו את הדרישות כפי שאנו מצפים מאנשים רגילים.
6	5	4	3	2	1	11. אנשים בעלי מוגבלות שכלית שמחים כמו האנשים

						הרגילים.
6	5	4	3	2	1	12. ככל שהאדם בעל מוגבלות שכלית ברמה גבוהה ההתמודדות אתו יותר קשה.
6	5	4	3	2	1	13. זה בלתי אפשרי כמעט שאדם בעל מוגבלות שכלית ינהל חיים נורמליים.
6	5	4	3	2	1	14. אנחנו לא צריכים לצפות ליותר מדי מאנשים בעלי מוגבלות שכלית.
6	5	4	3	2	1	15. אנשים עם מוגבלות שכלית נוטים ברוב הזמן לבדידות.
6	5	4	3	2	1	16. אנשים עם מוגבלות שכלית נוטים לכעוס יותר מהר מאחרים.
6	5	4	3	2	1	17. אנשים עם מוגבלות שכלית לא יכולים לנהל את חייהם החברתיים בצורה טבעית.
6	5	4	3	2	1	18. רוב האנשים עם מוגבלות שכלית מרגישים שהם לא טובים באותה מידה של אנשים רגילים.
6	5	4	3	2	1	19. אתה צריך להיות זהיר בדברריך בעת שאתה נוכח במקום שיש בו אדם בעל מוגבלות נפשית.
6	5	4	3	2	1	20. בדרך כלל הבעת פנים של אנשים בעלי מוגבלות היא מצוברחת.

13. להלן מספר משפטים המכילים דעות ועמדות כלפי שילוב אנשים בעלי מוגבלות שכלית בחברה. קרא את המשפטים. בחר את התשובה הכי מתאימה לעמדתך, והיקף את מספר התשובה. ענה על כל השאלות.

מאוד מסכים	מסכים	לא בטוח אבל אני נוטה להסכים.	לא בטוח אבל אני נוטה לא להסכים.	לא מסכים	בכלל לא מסכים	
6	5	4	3	2	1	
6	5	4	3	2	1	1. אנשים בעלי מוגבלות שכלית מרגישים יותר מאושרים כאשר הם גרים או עובדים עם אנשים בעלי מוגבלות שכלית כמוהם.
6	5	4	3	2	1	2. אנשים עם מוגבלות שכלית אין להם רצון לעבוד.

6	5	4	3	2	1	3. אנשים עם מוגבלות שכלית צריכים אדם שיתכנן את הפעילויות שלהם.
6	5	4	3	2	1	4. אסור להאשים אנשים בעלי מוגבלות שכלית.
6	5	4	3	2	1	5. אנשים בעלי מוגבלות שכלית יכולים להתארגן ולהציג את עצמם.
6	5	4	3	2	1	6. אנשים בעלי מוגבלות שכלית אין להם שאיפות להתקדם בעבודתם.
6	5	4	3	2	1	7. אנשים בעלי מוגבלות שכלית לא צריכים לבחור ב פעילויות היום יום שלהם.
6	5	4	3	2	1	8. אנשים בעלי מוגבלות שכלית יכולים להיות יעילים לחברה.
6	5	4	3	2	1	9. לאנשים בעלי מוגבלות שכלית יש מטרות חיים כמו כולם.
6	5	4	3	2	1	10. אנשים בעלי מוגבלות שכלית לא יכולים לשלוט על החיים שלהם כמו כולם.
6	5	4	3	2	1	11. אנשים בעלי מוגבלות שכלית יכולים לנהל יחסים אישיים רומנטיים כמו כולם.
6	5	4	3	2	1	12. אנשים בעלי מוגבלות שכלית מוגבלים עד כדי כך שקשה להם להיות רגישים לצרכיהם של אחרים.
6	5	4	3	2	1	13. אנשים עם מוגבלות שכלית הם הטובים ביותר בכדי לתת עצה לכל מי שרוצה להיות עם אנשים כמוהם (בעלי מוגבלות שכלית) ובצורה קולקטיבית.
6	5	4	3	2	1	14. בכל מה שקשור בקבלת החלטות הקשורות בחיי האדם בעל המוגבלות השכלית, יש לקחת בחשבון את דעתו יותר מדעתם של הוריו, קרוביו או אנשים מקצועיים.
6	5	4	3	2	1	15. אפשר לסמוך על אנשים בעלי מוגבלות שכלית שיתנהגו באחריות בכל מה שקשור בכסף.
6	5	4	3	2	1	16. אנשים בעלי מוגבלות שכלית לא מפחידים את השכנים שעובדים וגרים בשכונה שלהם.
6	5	4	3	2	1	17. אנשים בעלי מוגבלות שכלית צריכים לגור במקומות ומסגרות מסופקות ומונעות בצוותים

						מקצועיים.
6	5	4	3	2	1	18. אנשים בעלי מוגבלות שכלית צרכים לחיות במסגרות מוגנות מכל סכנה שבחברה.
6	5	4	3	2	1	19. הטיפול הכי טוב לאנשים בעלי מוגבלות שכלית הוא לשלב אותם שיהיו מעורבים בחיים הטבעיים
6	5	4	3	2	1	20. קיימת אפשרות שאנשים עם מוגבלות שכלית יתקלו בבעיות כשלא משגיחים עליהם או מטפלים בהם.
6	5	4	3	2	1	21. הדרך הכי אפקטיבית להתייחס לאנשים בעלי מוגבלות שכלית היא לשים אותם במוסד מיוחד בשבילם.
6	5	4	3	2	1	22. המוסדות והשירותים שנועדו לאנשים בעלי מוגבלות שכלית צריכה להיות מחוץ למקומות המגורים והשכונות הרגילות.
6	5	4	3	2	1	23. קיום מוסדות ושירותים עבור האנשים עם מוגבלות שכלית בשכונה מסוימת, מפחיתים מערך הבתים באותה שכונת מגורים.
6	5	4	3	2	1	24. אנשים עם מוגבלות שכלית הם נטל כבד על החברה.
6	5	4	3	2	1	25. אנשים עם מוגבלות שכלית שמנסים לעזור האחד לשני דומים ל " עיוורים שמעבירים עיוורים"
6	5	4	3	2	1	26. מומלץ שאנשים עם מוגבלות שכלית שלא יתחתנו ויביאו ילדים לעולם.
6	5	4	3	2	1	27. זו טיפשות להתחתן עם אדם בעל מוגבלות שכלית.
6	5	4	3	2	1	28. צריך לוודאות שאנשים עם מוגבלות שכלית מקבלים את אותן הזכויות שמקבל אדם רגיל.
6	5	4	3	2	1	29. אין אפשרות שאנשים בעלי מוגבלות שכלית ינהלו משרד ציבורי.
6	5	4	3	2	1	30. אסור לאנשים עם מוגבלות שכלית שינהגו באוטו.
6	5	4	3	2	1	31. אפשר לסמוך על אדם עם מוגבלות שכלית שיטפל בבן שלי.

6	5	4	3	2	1	32. לא רוצה לגור בשכונה עם אנשים בעלי מוגבלות שכלית.
6	5	4	3	2	1	33. צריך לעודד אנשים עם מוגבלות שכלית להיאבק למען עצמם.
6	5	4	3	2	1	34. אפשר שאנשים בעלי מוגבלות שכלית יתכננו ישיבות וכנסים בלי עזרתם של האחרים.
6	5	4	3	2	1	35. רוב האנשים בעלי מוגבלות שכלית מעדיפים לעבוד במסגרת מוגנת שהיא הכי רגישה לצרכים שלהם.
6	5	4	3	2	1	36. השקעה במשאבים נוספים בתוכניות עבור אנשים בעלי מוגבלות שכלית היא בזבוז כספם של אנשים שמשלמים מס הכנסה.
6	5	4	3	2	1	37. צריך שאנשים מקצועיים יקבלו החלטות כלפי אנשים בעלי מוגבלות שכלית, לא רק במצבים שהדבר חיוני.
6	5	4	3	2	1	38. חשוב מאוד שיהיו מקומות עבודה מוגנים בכדי להעסיק את האנשים בעלי מוגבלות שכלית

14. להלן מספר של משפטים המכילים דעות ועמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית. קרא את המשפטים, קרא כל משפט, בחר במשפט הכי מתאים לעמדה שלך והיקף את מספר התשובה. ענה על כל השאלות.

מאוד מסכים	מסכים	מסכים בדרגה בינונית	לא מסכים	בכלל לא מסכים	
5	4	3	2	1	
5	4	3	2	1	1. לא מסכים שבני/ בתי יתחננו עם בת/בן למשפחה שיש לה אדם עם מוגבלות.
5	4	3	2	1	2. לא מסכים להקים קשרים חברתיים עם משפחה שיש לה אדם עם מוגבלות.
5	4	3	2	1	3. לא מרגיש בנוח לידי משפחות של אנשים בעלי מוגבלות שכלית.
5	4	3	2	1	4. קשה לי להרגיש קרוב מעמית שיש לו ילד עם מוגבלות שכלית כפי שאני מרגיש כלפי עמיתים אחרים.
5	4	3	2	1	5. לא אכפת לי אם משפחה של אנשים בעלי מוגבלות שכלית גרה

					לידי.
5	4	3	2	1	6. אני נוטה לעזור למשפחות האנשים בעלי מוגבלות שכלית אפילו שהם לא מבקשים.
5	4	3	2	1	7. משפחות האנשים בעלי מוגבלות שכלית יכולים ליהנות מקשרים חברתיים כמו כל המשפחות.
5	4	3	2	1	8. על המשפחה שיש לה בן עם מוגבלות, להרחיק את עצמה עד כמה שניתן מהחברה מחשש בנה ידביק את הילדים האחרים.
5	4	3	2	1	9. משפחה של אדם בעל מוגבלות שכלית צריכה לבודד את עצמה עד כמה שניתן מחשש מהמבטים של אחרים לבן שלה.
5	4	3	2	1	10. משפחה של ילד בעל מוגבלות שכלית צריכה לבודד את עצמה עד כמה שניתן בגלל ההתנהגות השונה של בנה מהילדים האחרים.
5	4	3	2	1	11. משפחה של ילד בעל מוגבלות שכלית צריכה לבודד עצמה עד כמה שניתן מהחברה בגלל ההתנהגות התוקפנית של בנה.
5	4	3	2	1	12. צריך לעודד משפחות בעלי מוגבלות שכלית להשתלב בחברה ולחיות את חייהם הטבעיים.
5	4	3	2	1	13. אני נבוכה כאשר משפחה של ילד עם מוגבלות שכלית מזמינה אותי לאירוע חברתי.
5	4	3	2	1	14. קשה לי להכיר בין החברים שלי והקרובים שלי לבין אדם שיש לו ילד בעל מוגבלות שכלית!
5	4	3	2	1	15. צריך להבטיח למשפחות של אנשים בעלי מוגבלות שכלית ליהנות מאותן זכויות של המשפחות האחרות.
5	4	3	2	1	16. אפשר לסמוך על משפחות של אנשים בעלי מוגבלות שכלית לטפל בבן שלי.
5	4	3	2	1	17. משפחות של אנשים בעלי מוגבלות שכלית לא שולטות על חייהם כמו כל המשפחות.
5	4	3	2	1	18. משפחות של אנשים בעלי מוגבלות שכלית לא מפחידה את השכנים שעובדים וגרים בשכונה שלהם.

נספח 2: שאלון למשפחות של ילדים ללא מוגבלות שכלית התפתחותית

- (1) מין: 1. זכר 2. נקבה (2) הגיל: _____
- (3) מצב משפחתי: 1. נשוי 2. גרוש 3. אלמן (4) מספר ילדים: _____
- (5) ההשכלה שלך: 1. יסודית 2. חטיבת ביניים 3. תיכון 4. מעל לתיכון. לא
אקדמית 5. אקדמית
- (6) איך אתה מגדיר צמך מבחינה דתית: 1. חלוני 2. לא דתי 3. שמרני 4.
דתי 5. דתי מאוד
- (7) ממוצע ההכנסה החודשית של המשפחה בארץ הוא 12.300 ש"ח. האם סכום ההכנסה של האנשים
שגרים בבית הוא, גבוהה, קרוב או נמוך מהמוצע הזה: 1. יותר נמוך 2. פחות נמוך 3. שווה
לסכום הזה 4. פחות גבוהה 5. יותר גבוהה
- (8) האם יש לך מכרים מבעלי מוגבלות שכלית: 1. לא (עבור לשאלה 11) 2. כן
- (9) מאיפה אתה מכיר אנשים בעלי מוגבלות: 1. מעבודה 2. ממשפחה 3. חברים 4.
שכנים או מכרים לא קרובים
5. אחר _____
- (10) דרגת המוגבלות: 1. קלה 2. בינונית 3. קשה 4. מאוד קשה

11. להלן מספר של משפטים שמכילים דעות ועמדות כלפי אנשים בעלי מוגבלות שכלית. קרא את המשפטים, בחר

בתשובה הכי מאתימה לעמדה שלך והיקף את המספר של התשובה. ענה על כל השאלות:

מאוד מסכים	מסכים	מסכים במקצת	לא מסכים במקצת	לא מסכים	בכלל לא מסכים	
6	5	4	3	2	1	
6	5	4	3	2	1	1. על ההורים של ילדים עם מוגבלות שכלית להיות פחות קפדנים כלפי בנם המוגבל מהוריו של ילד רגיל .
6	5	4	3	2	1	2. אנשים עם מוגבלות שכלית יכולים לבצע משימות החיים כמו אנשים רגילים.
6	5	4	3	2	1	3. בדרך כלל ההסתגלות עם אנשים בעלי מוגבלות שכלית יותר קלה מאשר הסתגלות עם אנשים רגילים.
6	5	4	3	2	1	4. רוב בעלי המוגבלות מרגישים הרגשי רחמים כלפי עצמם.
6	5	4	3	2	1	5. בעל מוגבלות שכלית הוא כמו בן אדם אחר.
6	5	4	3	2	1	6. ילד עם מוגבלות שכלית צריך ללמוד בבית ספר לחינוך מיוחד.
6	5	4	3	2	1	7. יותר טוב לאנשים עם מוגבלות שכלית להיות ולהשהות במוסדות שנועדו בשבילם .
6	5	4	3	2	1	8. על הממשלה לדאוג לאנשים בעלי מוגבלות שכלית
6	5	4	3	2	1	9. רוב האנשים בעלי מוגבלות שכלית נוטים דאגה .
6	5	4	3	2	1	10. לא מצפים מאנשים בעלי מוגבלות שכלית שימלאו את הדרישות כמו שאנו מצפים מאנשים רגילים .
6	5	4	3	2	1	11. אנשים בעלי מוגבלות שכלית שמחים כמו אנשים אחרים.
6	5	4	3	2	1	12. היות שהאדם בעל מוגבלות שכלית ברמה גבוהה ההתמודדות אתו יותר קשה.
6	5	4	3	2	1	13. כמעט זה בלתי אפשרי שאדם בעל מוגבלות שכלית ינהל חיים רגילים.
6	5	4	3	2	1	14. אנחנו לא צריכים לצפות ליותר מדי מאנשים

						בעלי מוגבלות שכלית .
6	5	4	3	2	1	15. אנשים עם מוגבלות שכלית נוטים ברוב הזמן לבדידות.
6	5	4	3	2	1	16. אנשים עם מוגבלות שכלית נוטים לכעוס יותר מהר מאחרים .
6	5	4	3	2	1	17. אנשים עם מוגבלות שכלית לא יכולים לנהל את חייהם החברתיים בצורה טבעית .
6	5	4	3	2	1	18. רוב האנשים עם מוגבלות שכלית מרגישים שהם לא טובים באותה מידה של אנשים רגילים .
6	5	4	3	2	1	19. אתה צריך להיות זהיר בדברריך בעת שאתה נוכח במקום שיש בו אדם בעל מוגבלות נפשית.
6	5	4	3	2	1	20. בדרך כלל הבעת פנים של אנשים בעלי מוגבלות היא מצוברחת .

12. להלן מספר של משפטים המכילים דעות ועמדות כלפי שילוב אנשים בעלי מוגבלות שכלית בחברה. קרא את המשפטים, בחר במשפט הכי מתאים לדעה שלך והיקף את מספר התשובה. ענה על כל השאלות.

מאוד מסכים	מסכים	לא בטוח אבל נוטה להסכים	אני לא בטוח אבל נוטה לא להסכים	לא מסכים	בכלל לא מסכים	
6	5	4	3		1	
6	5	4	3	2	1	1. אנשים בעלי מוגבלות שכלית מרגישים יותר מאושרים כאשר הם גרים או עובדים עם אנשים בעלי מוגבלות שכלית כמוהם.
6	5	4	3	2	1	2. אנשים עם מוגבלות שכלית אין להם רצון לעבוד
6	5	4	3	2	1	3. אנשים עם מוגבלות שכלית צריכים אדם שיתכנן את הפעילויות שלהם
6	5	4	3	2	1	4. אסור להאשים אנשים בעלי מוגבלות שכלית
6	5	4	3	2	1	5. אנשים בעלי מוגבלות שכלית יכולים להתארגן ולהציג את עצמם

6	5	4	3	2	1	6. אנשים בעלי מוגבלות שכלית אין להם שאיפות להתקדם בעבודתם.
6	5	4	3	2	1	7. אנשים בעלי מוגבלות שכלית לא צרכים לבחור ב פעילויות היום יום שלהם
6	5	4	3	2	1	8. אנשים בעלי מוגבלות שכלית יכולים להיות יעילים לחברה.
6	5	4	3	2	1	9. אנשים בעלי מוגבלות שכלית יש להם מטרות חיים כמו כולם.
6	5	4	3	2	1	10. אנשים בעלי מוגבלות שכלית לא יכולים לשלוט על החיים שלהם כמו כולם
6	5	4	3	2	1	11. אנשים בעלי מוגבלות שכלית יכולים לנהל יחסים אישיים רומנטיים כמו כולם
6	5	4	3	2	1	12. אנשים בעלי מוגבלות שכלית מוגבלים עד כדי כך שקשה להם להיות רגישים לצרכיהם של אחרים .
6	5	4	3	2	1	13. אנשים עם מוגבלות שכלית הן האנשים הכי טובים שיכולים לתת עצה לכל מי שרוצה לחיות עם אנשים כמוהם (בעלי מוגבלות שכלית) ובצורה קולקטיבית.
6	5	4	3	2	1	14. בכל מה שקשור בקבלת החלטות הקשורות בחיי האדם בעל המוגבלות השכלית, צריך לקחת בחשבון את דעתו יותר מדעתם של הוריו, קרוביו או אנשים מקצועיים
6	5	4	3	2	1	15. אפשר לסמוך על אנשים בעלי מוגבלות שכלית שיתנהגו באחריות בכל מה שקשור בכסף .
6	5	4	3	2	1	16. אנשים בעלי מוגבלות שכלית לא מפחידים את השכנים שעובדים וגרים בשכונה שלהם.
6	5	4	3	2	1	17. אנשים בעלי מוגבלות שכלית צרכים לגור במקומות ומסגרות מסופקות ומונעות בצוותים מקצועיים .
6	5	4	3	2	1	18. אנשים בעלי מוגבלות שכלית צרכים לחיות במסגרות מוגנות מכל סכנה שבחברה.
6	5	4	3	2	1	19. הטיפול הכי טוב לאנשים בעלי מוגבלות שכלית הוא לשלב אותם שיהיו מעורבים בחיים הטבעיים

						בחברה ולהיות חלק ממנה.
6	5	4	3	2	1	20. יש אפשרות שאנשים עם מוגבלות שכלית נתקלים בבעיות בחברה כשלא משגיחים עליהם או מטפלים בהם.
6	5	4	3	2	1	21. הדרך הכי אפקטיבית להתייחס עם אנשים בעלי מוגבלות שכלית היא לשים אותם במוסד מיוחד עבורם.
6	5	4	3	2	1	22. המוסדות והשירותים שנועדו לאנשים בעלי מוגבלות שכלית צריכה להיות מחוץ למקומות המגורים והשכונות הרגילות.
6	5	4	3	2	1	23. המוסדות והשירותים של האנשים עם מוגבלות שכלית מפחיתים מערך הבתים בשכונות המגורים
6	5	4	3	2	1	24. אנשים עם מוגבלות שכלית הם נטל כבד על החברה
6	5	4	3	2	1	25. אנשים עם מוגבלות שכלית שמנסים לעזור האחד לשני דומים ל " עיוורים שמעבירים עיוורים "
6	5	4	3	2	1	26. אסור שאנשים עם מוגבלות שכלית יתחתנו ויביאו ילדים
6	5	4	3	2	1	27. זו טיפשות להתחתן עם אדם בעל מוגבלות שכלית
6	5	4	3	2	1	28. צריך לוודא שאנשים עם מוגבלות שכלית מקבלים את אותן זכויות שנתונות לאדם אחר.
6	5	4	3	2	1	29. אין אפשרות שאנשים בעלי מוגבלות שכלית ינהלו משרד ציבורי
6	5	4	3	2	1	30. אסור לאנשים עם מוגבלות שכלית שינהגו באוטו.
6	5	4	3	2	1	31. אפשר לסמוך על אדם עם מוגבלות שכלית שיטפל בילדים שלי.
6	5	4	3	2	1	32. לא רוצה לגור בשכונה עם אנשים בעלי מוגבלות שכלית.
6	5	4	3	2	1	33. צריך לעודד אנשים עם מוגבלות שכלית להיאבק למען עצמם
6	5	4	3	2	1	34. אפשר שאנשים בעלי מוגבלות שכלית יתכננו

						ישיבות וכנסים בלי עזרתם של האחרים
6	5	4	3	2	1	35. רוב האנשים בעלי מוגבלות שכלית מעדיפים לעבוד במסגרת מוגנת שהיא הכי רגישה לצרכים שלהם
6	5	4	3	2	1	36. השקעה במשאבים נוספים בתוכניות של אנשים בעלי מוגבלות שכלית היא בזבוז כספם של אנשים שמשלמים מס הכנסה
6	5	4	3	2	1	37. אנשים מקצועיים צריכים לקבל החלטות כלפי אנשים בעלי מוגבלות שכלית לא רק במצבים שהדבר חיוני.
6	5	4	3	2	1	38. חשוב מאוד שיהיו מרכזי עבודה מוגנים כדי להעסיק אנשים בעלי מוגבלות שכלית.

13. להלן מספר של משפטים שמכילים דעות ועמדות כלפי אנשים בעלי מוגבלות שכלית. קרא כל משפט, בחר במשפט הכי מתאים לעמדה שלך והיקף את מספרה, ענה על כל השאלות.

מאוד מסכים	מסכים	מסכים בדרגה בינונית	לא מסכים	בכלל לא מסכים	
5	4	3	2	1	
5	4	3	2	1	1. אני לא מסכים שבני/ בתי יתחנן עם אדם ממשפחה שיש לה ילד מוגבל.
5	4	3	2	1	2. אני לא מסכים להקים קשרים חברתיים עם משפחה שיש לה ילד מוגבל.
5	4	3	2	1	3. אני לא מרגיש נוח עם משפחה של אנשים בעלי מוגבלות שכלית.
5	4	3	2	1	4. קשה לי להרגיש קרוב מעמית שיש לו ילד עם מוגבלות שכלית כפי שאני מרגיש כלפי עמיתים אחרים.
5	4	3	2	1	5. לא אכפת לי אם משפחה של אנשים בעלי מוגבלות שכלית גרה לידי.
5	4	3	2	1	6. אני נוטה לעזור למשפחות של בעלי מוגבלות שכלית למרות שהם לא מבקשים עזרה.
5	4	3	2	1	7. משפחות של אנשים בעלי מוגבלות שכלית יכולים ליהנות ביחסים חברתיים כמו שאר המשפחות.

5	4	3	2	1	8.משפחה של אדם מוגבל שכלית צריכה לבודד את בנם מהחברה מחשש שבנם ידביק את הילדים.
5	4	3	2	1	9.המשפחה של אדם מוגבל צריכה לבודד את עצמה עד כמה שניתן מהחברה מחשש של מבטם של האחרים כלפי בנם.
5	4	3	2	1	10. המשפחה של אדם מוגבל צריכה לבודד את עצמה עד כמה שניתן מהחברה בגלל ההתנהגות השונה של בנם השונה מהתנהגותם של הילדים האחרים.
5	4	3	2	1	11. המשפחה של אדם מוגבל לבודד את עצמה עד כמה שניתן מהחברה בגלל ההתנהגות התוקפנית של בנה.
5	4	3	2	1	12.צריך לעודד את המשפחות של בעלי מוגבלות שכלית להשתלב בחברה ולממש את חייהם הנורמליים.
5	4	3	2	1	13. אני נבוכה אם משפחה של ילד עם מוגבלות שכלית מזמינה אותי לאירוע חברתי.
5	4	3	2	1	14. קשה לי להכיר בין חבריי וקרוביי לבין אדם שיש לו ילד עם מוגבלות שכלית.
5	4	3	2	1	15. צריך להבטיח למשפחות של בעלי המוגבלות השכלית לממש את אותן זכויות של משפחות אחרות.
5	4	3	2	1	16 באפשרותי לסמוך על משפחות של בעלי מוגבלות שכלית לטפל בבן שלי.
5	4	3	2	1	17.משפחות של בעלי מוגבלות שכלית אינן יכולות לשלוט על חייהם כמו כל המשפחות.
5	4	3	2	1	18. משפחות של בעלי מוגבלות שכלות לא מפחידה את השכנים שעובדים וגרים בשכונה שלהם.

Abstract

Few studies have addressed the issue of mentally-developmentally disabled people in Arab society in Israel and their social status. To name but a few reasons – scant resources and services are available to treat this population, their needs are disregarded by welfare services, Arab society lacks awareness of their special needs and subsequent care, and they are concealed from the public eye in fear of negative social stigma. The present research is a pioneering study in this field, and examines the attitudes of Arab society in Israel to mentally-developmentally disabled individuals, their families, and their integration in the community.

341 Arab families from the north and center of Israel participated in this study: 161 families of children with mental-developmental disabilities, and 153 families of children without disabilities. The research was based on a quantitative questionnaire developed for the study, which included the following variables: A.T.D.P. – Attitude toward Disabled Persons Scale; CLAS-MR – the Community Living Attitude Scale: Mental Retardation Form; attitude towards families with mental-developmental disability; and demographics (gender, age, education, socio-economic status, and degree of religiosity).

The findings indicate that Arab society has medium positive attitudes towards persons with mental-developmental disabilities. To a medium degree, Arab society supports the rights of persons with mental-developmental disabilities to realize their rights in various areas of life, and to have a say in decision-making and policymaking that affects them, while objecting to their exclusion from society. However, Arab society largely supports the need to supervise and protect disabled individuals in their daily life. Furthermore, the findings show medium-high support for the rights of families with mentally-developmentally disabled children to realize their rights in various areas of life, low support for the will to shun or avoid contact with these families, or to exclude them from the community.

In addition, the findings show that families with mentally-developmentally disabled children hold attitudes that are more positive than families without mentally-developmentally disabled children do. Families that do not have mentally-developmentally disabled children tend to avoid contact with families of mentally-

developmentally disabled children, more than families with mentally-developmentally disabled children do. However, families that do not have mentally-developmentally disabled children support families with mentally-developmentally disabled children, their rights, and the realization of these rights more than families with mentally-developmentally disabled children do.

Moreover, the findings indicate that educated families, with higher socio-economic status, and women hold attitudes that are more positive towards mentally-developmentally disabled children, their families, and their integration in society.

In summary, comparison of the findings of this study with previous work in this area points to a change in the attitude of the Arab population to mentally-developmentally disabled individuals, from negative to medium-positive. Despite the evident positive change, it is not enough, and there is a need to raise public awareness among the Arab population to this issue, and to act to promote the social status of mentally-developmentally disabled individuals, their families, and their integration in society. We hope that our findings and recommendations can stimulate public discourse of this issue, and provide tools and strategies for policymakers and various caregivers to outline policy and develop tools to support mentally-developmentally disabled persons and their families, and to help their integration in society.

People with Developmental and Intellectual Disabilities in the Arab Population in Israel: Attitudes and Prospects of Integration into Society

Khaled Abu-Asbah, Ph.D.

Muhammed Abu Nasra, Ph.D candidate.

Al-Qasemi Academic College of Education

This work was supported by a grant from Shalem Fund for Development of Services for People with Intellectual Disabilities in the Local Councils in Israel

2014

קרן שלום/2014/110